

चांदोबा

जुलै १९८६

THE HERITAGE

A weekly magazine that satisfies your family's need for intelligent reading and good taste.

Dear Friend,

Every age in history had its own trends. One of the trends of our time is our eagerness to know much of many things.

As a response to this yearning there has been a magazine boom. Every now and then a new periodical is announced.

We too are bringing to you the news of a new English monthly, **THE HERITAGE**.

Is it to keep pace with this trend that we are launching **THE HERITAGE**?

Strange though it may sound **THE HERITAGE** will set a new trend—you'll be proud of.

We who have worked hard for decades to give our young a clear and healthy reading fare, are now launching a magazine of sound values and enjoyable literature for your whole family, from January 85.

Essays that stimulate your thinking, feature-stories speak of many little-known aspects of Indian culture, stories and novels that are remarkable for human values and artistic merit, will make **THE HERITAGE**.

With over a hundred pages of variety, blended with colour and black-and-white pictures, **THE HERITAGE** will refuse to compromise with anything that is unworthy of you.

We address this letter to you, because we feel that you will be one of those who would like to see the success of such a magazine.

A year's subscription to **THE HERITAGE** costs Rs. 72.00, but you can still control yourself or a friend of yours at the introductory price of Rs. 60.00. Please send a M.O. or Demand Draft (drawn in favour of Dattam Agencies) To: Dattam Agencies, Chaudhanna Buildings, Vadapalani, Madras-600 026.

With best wishes,

The Publishers.

From the publishers of Chaudhanna.

THE HERITAGE

चांदोबा

स्थापक : 'बकनाथी'

संचालक : नरसिंहेजी

अधिकार प्राप्त असणाऱ्यात जर दबावाबद्दल न्याय ह्या मुणांचा लोप झाला तर तशा स्थावरण व्यक्तीचे जीवन नरकतुल्य बनते. परंतु जर असं साधारण माणूस अधिकाराच्या बोजाने भान व बाकविता शीताने त्याला तोंड देऊ लागला तर त्याचे मागले परिणाम होण्याची संभावना असते. ह्याचे सातत्य आपल्याला 'उच्च न्यायालय' ह्या गोष्टीत बाचा-बयास मिळेल.

अस्तर बागरी

सहृदयता समवेत सर्व गुण्या उपवेशतः ।

सोसं स्थापनाबिंदू तसु बभ्यतेनोपवेशतः ॥

[गुरुच्या उपदेशाने उत्तम विद्या प्राप्त केली वारते परंतु उत्तम स्वभाव कल उपवेशाने प्राप्त होत नाही.]

वर्षे : ३३ पुर्णे १९८२ अंक : १

एक प्रत : २५० :: वार्षिक वर्गणी : ३०००

Fullscreen

127

X

8

168

OMEGA Sony
gives you perfection!

Perfect circles

Exact angles

Accurate parallels

Precise lengths

Omega - The ultimate in quality

Allied Instruments Pvt. Ltd.,
30, CD Government Industrial Estate,
Kandhari (West), Bombay 400 061
Phone: 882435 + 885090 + 887732 + 887188
Telex: 011-3056AIP, Cable: ARTCORNER

Also Available
Omega Eagle
Omega Glory
Omega Libra
Omega World Time

बांदोबातल

धुपचा त्रास

धुपच्या त्रासने सर्व जगातील मिळून जवळ जवळ दर दिवसाचा २९,००० हजार माणहे भुलबुला बळी पडतात. ह्या पेक्षा जास्त माणसे वेकवेकळ्या प्रकारच्या रोगाने पछाडली जातात. सध्या कलकत्ता येथे भरलेल्या बोध्या कुटुंब कल्याण योजनेच्या समारंभामधे हि गोष्ट प्रामुख्याने प्रकट करण्यात आली.

धुपच्या तोंडातून बाहेर पडलेली तरुणी

बांदोबातल यांनी यांनी यांनी हि २२ वर्षांची तरुणी एकदा सायकलचढन प्रवास करीत होती. दोन जवळपास रस्ता समजून वफाव्या नव्हत्या रस्त्यावरून सामक्या नेली पुढे गेल्यानंतर बर्फ वितळल्यामुळे ती पाण्यात बुडाली जवळपासच्या लोकानी तिला बाहेर काढले व रुग्णालयात दाखल केले. तेथे जाताना तिचे हृदय पूर्णपणे थांबले परंतु आपज्याची गोष्ट म्हणजे ऐगी मिशीटानी तिचे हृदय पुनः चालू झाले.

डोळ्यांचे संरक्षण

मुसलमान विरल येथे एका गैर संरक्षण समारंभ साबरा बाणा त्या समारंभात अली गोष्ट स्पष्ट झाली की, आपल्या देशात विविध कारणांनी दरमशी तुमारे ४,००० भुले आपल्या भुडी-नामून वंनीत होत आहेत. मजबूत जाळ बांधले म्हणजे जगातील जवळ जवळ एक बुडियांन लोक आपल्या भारत देशात रहाणारे आहेत.

तुम्हांला माहीत आहे का?

१. नेपाळियनच्या जन्म संवत्तीत अग्रकैल्या मुसलमान तरुणी कोण ?
२. आफला देश कोकून तुसच्या राज्यात पर्वरा वर्षे वासवणारा कोणत संजाट कोण ?
३. अमेरिकेच्या स्वातंत्र्य चळवळीचा नेता कोण ?
४. 'नाष्टिंगेल वार्क इंडिया' नावाने कोण प्रसिद्ध आहे ?
५. दिल्लीच्या भाग्यवर वसणारी पहिली प्रसिद्ध आहे ?

[उत्तरे पान १५ वर पहावीत]

दुर्मंद

हृदयाच्या दरबारात सौंदर्या मध्ये प्रथम नाव ऊर्वशीचे घेतले जाई. तिच्या अनुपम सौंदर्यावर मुलूह होऊन दुर्मंद नावाच्या राक्षसाने तिच्याशी लग्न करण्याची इच्छा प्रकट केली. परंतु ऊर्वशीने त्याला आपला तक्रार करविला.

कारण ऊर्वशीने चंद्रवंशी राजा पुरूरव ह्याला मनाने खरेच व स्वाध्यायी विवाह करण्याचा निश्चय केला. त्या पौर्णिमेच्या दिवशी ऊर्वशीने पुरूरवला भेटण्याचा संकल्प केला व ती नंदनवनात पोहोचली व कुडीच्या झाडाखाली वसून प्रियकराची वाट पाहू लागली.

हि गोष्ट माहीत होताना दुर्मंद पुरूरव चकवतीचे रूप धारण करून ऊर्वशीच्या जवळ आला. ऊर्वशीने संवस्मित करून त्याचे स्वागत केले. दुर्मंदाने ऊर्वशीच्या गळ्यात फुलांची माला घातली मंदार बोटा वेळ रोमांची अत्यंत प्रेमाने गप्पागोष्टी केल्या. वितरपात खरा पुरूरव राजा तेथे वेळून पोहोचला. तेव्हा त्याच्या रूपात असलेला दुर्मंद पश्चिमासने हसू लागला व ऊर्वशीला दुर्मंदाची गबाडी उमजली व तिने राजाने त्याला वाचविला—“तू राजा होसि.”

तेव्हा दुर्मंदाने कळवळीचे ऊर्वशीला वितरिले की मी केलेल्या अपराधाना क्षमा कर व मला श्राव दे. ती दुर्मंदाची प्रार्थना ऐकून ऊर्वशीने त्याला उल्लास देत म्हटले—“तू मूलोक्तान मानवाच्या क्वात जन्म घेसिज तुला पुढात अरुंधत वाईट तऱ्हेने मृत्यु येईल !”

पुण्य-फलप्राप्ती

कौमुदी राज्यातील उद्यानात जीवानंद

नावाच्या ऋषींचा आश्रम होता.

त्यांच्या जवळ सुबोध नावाचा एक शिष्य

शिकत होता. सुबोधने गुरूपाशी राहून

अनेक शांकारातील वेद-वेदांचे समग्र

अध्ययन केले. जीवानंद गृह आपल्या

शिष्याला नेहमी सांगत असत की काशी

विश्वेश्वराचे दर्शन केल्याने कसे पुण्य प्राप्त

होते. त्यामुळे सुबोधच्या मनात काशी

विश्वेश्वराचे दर्शन करण्याची अतिशय

उत्कंठा लागली. ते पाहून जीवानंदनी

त्याला दर्शन करण्यासाठी पाठविले.

सुबोध त्रिथंयानेला निघाला बरेच दिवस

राणी प्रवास केल्यानंतर एक दिवस वाटेत

त्याची चप्पल तुटली. त्याचे लक्ष रस्त्याच्या

कोपऱ्यावरच्या एका चांभाराकडे गेले तो

एका आडोशाळा बसून कोणाची तरी

चप्पल शिबीत होता. सुबोध त्याच्याजवळ

गेला व त्याने चप्पल त्याच्या हातात दिली.

त्या चांभाराचे नाव कालिदास होते.

सुबोधची चप्पल हातात घेऊन शिवत

त्याने विचारले—“महाशय, आपण कोठे

चालला आहात ?”

“मी कौमुदी राज्याचा रहाणारा आहे

काशी विश्वेश्वराचे दर्शन करण्याच्या

उद्देशाने निघालो होतो.” सुबोधने उत्तर

देत म्हटले.

ते उत्तर ऐकताच कालिदासचे डोळे

पमकडे तो म्हणाला—“काशी विश्वेश्वराचे

दर्शन करणे काय तोंडच्या गप्पा आहेत

बापण खरोखरी भाग्यवान आहात.”

ह्यानंतर सुबोधने शिवलेली चप्पल

घातली. व कालिदासाला एक चांदीचे

नाणे दिले परंतु कालिदास ते नाणे न घेता

म्हणाला—“महाशय, माझे नाव कालिदास

आहे. आपण काशी विश्वेश्वराचे दर्शन

केव्हातंतर भाक्षे नांव घेऊन हे चांदीचे नाणे हुंडीत टाका.

सुबोधने त्याचे म्हणणे मान्य केले. व हि गोष्ट आपण विसरून जाऊ ह्या विचाराने त्याने ते नाणे आपल्या उपरण्याच्या टोकाळा बांधले व तो चालू लागला.

सुबोधला काही अंतर चालून गेल्यावर एक जंगल लागले जंगलात प्रवेश करताच घोड्यावर एक अग्निशिख नावाचा दरोडेखोर झाला सामोरा आला व दडदावून म्हणाला—“तुझ्यापाशी जे काय धन दौलत असेल ती इथे काढून देव.”

सुबोधने आपल्या बरोबर वाट खर्चासाठी म्हणून संभर रुपये घेतले होते. ते त्याने

त्या चोरांच्या हाती दिले. त्याचवेळी अग्निशिखची नजर त्याच्या उपरण्याच्या माठीकडे गेली.

“त्या उपरण्याच्या टोकाशी काय बांधून ठेवले आहेस रे? सोने आहे?” अग्निशिखने दडदावीत विचारले.

सुबोधने उपरण्याचे टोक हातात घेऊन त्याची मांड सोडून एक चांदीचे नाणें बाहेर काढले व त्याला म्हटले—“कृपा करा पण हे भाणे काही मागू नका! एका बांधाराने मला हे देऊन देवाच्या हुंडीत घालण्यास विनविले आहे. ते उत्तर घेऊनच अग्निशिख थोडा विचार मान आला व मनांत म्हणाला एक किरकोळ चांगार देवाला एक चांदीचे नाणें अर्पण करीत आहे तो माझ्या समोर किती थोर होतो?”

ह्यानंतर त्याने संभर नाणीं सुबोधच्या हाती देत म्हटले—“भाक्षे नांव अग्निशिख आहे. तू माझ्या चावाने हे सारे पैसे विश्वेश्वराच्या हुंडीत घाल.” असे म्हणत तो आपल्या वाटेने निघून गेला.

ह्यापुढे सुबोधने एक महिनाभर प्रवास केला. नंतर त्याला वाटेत एक धनदाट जंगल लागले तो पायवाटेने चालत पुढे जात असतांमाथे एका रुधिरवर्णा नावाचा बहिराक्षसाने त्याला दोन्ही हाताभे पकडले.

सुबोधची चावळून दाविलेली तसकी तो थरथर कांपू लागला व कळवळत म्हणाला—“राक्षसोत्तमा भाक्षी एक विलती आहे. मी काही विश्वेश्वराच्या दर्शनास निघालो आहे. हेच जर काम पुरे झाले असते तर मी नक्कीच तुझा आहार बनलो असतो. परंतु येतांमा वाटेत एका बांधाराने मला एक चांदीचे नाणें देऊन केले आहे व एका चोराने माझ्याजवळून लुटून घेतलेले धन मला परत देऊन ते देवाच्या हुंडीत घालण्याविषयी सांगितले आहे. जर को यी तुमचा आहार बनलो तर हे पुण्यकार्य माझ्या हातून घडणार नाही व मी पापाचा भांगीदार होईन. तरी माझ्यावर येहूवानी करून मला सोडून द्या. मी पुन्हा परत आलो की, खात्रीने तुमचा आहार होईन.”

रुधिरवर्णाला सुबोध खरे सांगतो आहे वाटले त्याने त्याच्या सांगण्यावर विश्वास करून त्याला सोडून दिले. त्यानंतर काही दिवस प्रवास करून सुबोध काशीनगरात पोहोचला. तेथे त्याने काशी विश्वेश्वराचे दर्शन केले व कार्तिकासने दिलेले एक चांदीचे नाणे व अग्निशिखकडून मिळालेल्या पैसांपैकी काही पैसे त्याने देवाच्या हुंडीत घातले. परतीच्या प्रवासात सुबोध राक्षस रुधिरवर्णाचा आहार बनण्याच्या इच्छेने जंगलातून जावू लागला, तेव्हा त्याला

दूरवर एक भिल्ल दृष्टीस पडला. सुबोधला अत्यंत आश्चर्य वाटले की, एका बहिराक्षसाच्या जंगलात एक भिल्ल कशा निर्भय संचार करतो आहे?

परंतु आवचर्चांनी गोष्ट म्हणजे तोच भिल्ल भक्ति भावाने सुबोधला नमस्कार करीत पुढे येत म्हणाला—“महानुभाव मीथ तो बहिराक्षस रुधिरवर्ण आहे. मी तुमचा आहार न करता तुम्हाला काशीविश्वेश्वराच्या दर्शना करिता मुक्त केले होते त्याचेच पुण्य फळ मला मिळाले. त्यामुळे सर्व जन्मात खेळत असताना जन्म मला मिळाला.

सुबोधने रुधिरवर्णाला आशिर्वाद दिला. व तो तेथून पुढे चालू लागला. थोडा पुढे

Resbre

127

गेल्यावर त्याला काही जंगली लोक दृष्टीस पडले व होलन्यांना आनाज ऐकू आला. ते पाहून त्याला वाटले ते काही उत्सव साजरा करीत असलेत.

त्या गर्दीत मध्यावर एक मचाणासारख्या उच्च आसनावर एक मनुष्य बसलेला होता ते मचाण फुलापानांनी सुशोभित करण्यात आलेले होते. त्याच्या डोक्यावर सुगंधीत फुलांचा मुकुट घातला होता.

सुबोधला येतांना पाहूनच तो खाली उतरून त्याच्या समोर आला व त्याला प्रणाम करीत म्हणाला—“स्वामी, मी अग्निशिख आहे. ह्या जंगलातील लोकांनी आपल्या पद्धतीनुसार राजाची निवडणूक करण्यासाठी एक पोपट उडवला तो उडून

माझ्या डोक्यावर येऊन बसला. त्यामुळे त्या लोकांनी त्याच्या रिवाजाप्रमाणे मला रत्ना केले. हि सर्व तर आपली कृपाच आहे, मी काशी विश्वेश्वराकडून मला प्राप्त झालेले हे पुष्पफळ आहे.

त्यानंतर सुबोध एक दिवस पाहणा-चार घेऊन तेथून निघाला थोडा प्रवास केल्यानंतर तो चांभार कालिदासच्या गांवी येऊन पोहोचला. त्या चांभाराच्या जागीत एक सौम्यवान वस्त्रे धारण केलेला माणूस त्याला दिसला.

सुबोधने त्याच्याजवळ जात विचारले—“साहेब, ह्या येथे कालिदास नावाचा एक चांभार रहात होता. त्याच्याविषयी तुम्हांला काही माहिती आहे का?”

दुसऱ्याक्षणाला त्या माणसाने त्याला साष्टांग दंडवत घालत म्हटले—“स्वामी, तो कालिदास तर मीच आहे. काही महिन्यांपूर्वी ह्या राज्याचा राजा येथून जात होता. माझे जोडे शिवेश्याची कुशलता पाहून त्यांनी माझ्याजवळून एक जोडा शिवून घेतला. त्या दिवसापासून माझे ग्रह पालटले. त्यावेळेपासून गावातील सर्व प्रतिष्ठीत माणसे माझ्याकडूनच जोडे शिवून घेत आहेत. हि तर सगळी आपली कृपा आहे आणि त्या काशी विश्वेश्वराकडून विलालेले पुष्प-फळ आहे.”

सुबोधला ह्या सर्व गोष्टी पाहून अत्यंत संक्षोभ वाटला की, ह्या तिन्ही व्यक्तीना तात्काळ पुष्पफळ मिळून त्यांची परिस्थिती

सुधारली. परंतु आपण तर स्वतः काशी विश्वेश्वराचे दर्शन घेतले. तरी अबुनपर्यंत थोडे मुळा पुष्पफळ आपल्याला कसे प्राप्त झाले नाही. वाता शांतीबनात जाऊन गुरुंच्या सेवेत काही विद्याभ्यास करावा?”

शांतीबनात परत येऊन सुबोधने गुरूजींना सारा वृत्तांत कथन केला व आपल्या भनां-तील बांका प्रकट केली.

जीवानंदानी थोड्या तन्मयतेने त्यांचे म्हणणे ऐकले व विचारले—“सुबोध, तू प्रवाससुखचौकरीचा आपल्या बरोबर थोडे पैसे घेऊन गेला होतास ते सर्व जाकून कुटले. मनू काशीविश्वेश्वराने दर्शन घेई पर्यंत आपली तहान भूक कथावर भागविलीस?”

“गुरुदेव, काशीनगरात पोहोचिपर्यंत मी अग्निशिखकडून मिळालेल्या पंशांतील एक पंसा सुद्धा खर्च केला नव्हता. जंगल-मार्गाने जातांना कंदफळे-मुळे खाल्ली गावा-तून जातांना कोपीतरी पाहुणचार देव होते. परंतु काशी नगरात शिरल्यानंतर मी अग्निशिखकडून मिळालेल्या पंशांचा खर्च केला.” सुबोध म्हणाला.

“असा काय मोठा खर्च झाला?” गुरूनी विचारले.

“त्या नगरातील काही तिर्थयात्रेकरूंची ओळख झाली. ते लोक एका धर्मशाळेतून दुसऱ्या धर्मशाळेत जात होते. मी त्यांना कारण विचारले तेव्हा त्या लोकांनी सांगि-

तले की, त्या धर्मशाळेत चांगले खाणे मिळत नाही दुसरीकडे थोडे पैसे आसत दिले. तर चांगली भोग्य करतात. तेव्हा मी सुद्धा त्यांच्या बरोबर गेलो. त्यामुळे अग्निशिखकडून मिळालेल्या अंभर रुपयांतोळ काही खर्च मी केला.” सुबोध म्हणाला.

जीवानंद मर्यादित करीत म्हणाले— “सुबोध हिच तुझी चुक झाली. अग्निशिख कडून आहे. चोरी करणे हा त्याचा अंदा नाही. जेव्हा त्याने तुझे पैसे लुबाडले तेव्हा ते सर्व त्याचे झाले. ते त्याने त्याच्या इच्छेने, काशीविश्वेश्वराच्या हुंडीत घालण्यासाठी लुकापाशी दिले. ते तू परक्याचे वन खर्च केलेस त्यामुळे पुण्यफळप्राप्ती झाली नाही. ही तुझी सर्वात मोठी चुक आहे!

“चुक! गुरुदेव ती कशी? मला समजेल असे सांगा?” सुबोधने नम्रतेने विचारले.

जीवानंद एकक्षण थांबले मंतर अत्यंत प्रेमभराने त्याचा खांद्यावर ओपटत म्हणाले— “झाडाखाली उन्हापावसाचा विचार मनात न करता चप्पल सिबणारा चांभार अत्यंत दक्षिण होता. त्यामुळे त्याला तांबडतोव पुण्यप्राप्ती मिळाली. त्याचे दारिद्र्य दूर व्हायला हवे होते. आता अग्निशिखची गोष्ट तो वाटसरुंना लुबाडून त्याच्या पंशांवर आपले निहृष्ट जिवन कंठत होता. जो कोणी मागूनही पैसे देत

नसत त्यांना डार मारून तो लुबाडत होता. त्यामुळे त्याला जर तांबडतोव पुण्यप्राप्ती दिली नाही तर विचाऱ्या भोळ्याभांबड्या वाटसरुंना आपले प्राण गमवावे लागतील व स्वर्गप्राप्ती सुद्धा मिळणार नाही. त्यामुळे त्याला तांबडतोव पुण्यप्राप्ती मिळाली. आता राहली कविरघर्ष ब्रह्मराक्षसाची गोष्ट त्याचे एकच मुख्य काम म्हणजे आपली भुक् तांबडतोव भागवणे त्यामुळे तो कोणताही मनुष्यप्राणी विसला तर त्याला पकडून स्वताची भुक् वापरित होता. त्यामुळे अशा व्यक्तिंना तांबडतोव पुण्यप्राप्तीची आवश्यकता होती. जर तसे झाले नसते तर अनेक माणसे त्याची शिकार झाली असती. सुबोध आता तरी तुझ्या सर्व लक्षात आले ना?”

“हो, गुरुदेव घाबऱ्या लक्षात सर्व आले तरी एक शंका मला डाकत आहे. मी इतके कष्ट घेऊन वाटेत येणाऱ्या अनेक संकटाना तोंड देऊन शेवटी काशी विश्वेश्वराचे दर्शन घेतले. तरी थोडे

फार पुण्यफळ मला का नाही?” सुबोधने विचारले.

“का नाही? अरे, सुबोध, एक दरिद्र, बोर, व एक ब्रह्मराक्षस ह्यांच्या सारखे तांबडतोव पुण्यफळ मिळविण्याची तुला आवश्यकता नाही. तुला दरिद्र्याची व्यथा नाही. दुसऱ्यांना विनाकारण याश देण्याची तुझी वृत्ति नाही. ह्यांसाठी तू एक विचारार्थी आहेस. तू भविष्यात विश्वेश्वराचे दर्शन करून नक्कीच पुण्यफळ मिळवशील.” असे समजूतीने सांगून जीवानंदांनी त्याला आशिर्वाद दिला.

ह्यानंतर काही दिवसांनी मुकुंभी वाणी खरी ठरली. सुबोधने गुरुंच्या कडून समस्त शास्त्रांचे पूर्णरूपाने अध्ययन केले व अपार यश प्राप्त केले आपली बरोबरी करणारा कुसरा कोणी नाही असा निश्चात त्याने संपादन केला, हा समाचार ऐकताच राजाने सुबोधचे स्वागत केले व त्याला आपल्या दरबारात राजगुरुचे पद देऊन विश्वेश्वराचे दर्शन घेतले. तरी थोडे

आधिक्य

रामपुर गावातल्या रहिवाशांनी आपल्या गावातील राम मंदिराची डामदुजी करण्याचा पनाशी संकल्प केला. गावच्या पाटलाचे गोविंदराजने त्यांना एक उपाय सांगत म्हटले आपण याच्या लोकांनी एक संगीताचा कार्यक्रम घेऊन त्या समारंभाला उपस्थित रहायच्या प्रत्येक व्यक्तीकडून वर्गणीच्या रुपाने थोडे थोडे पैसे जमा करावे व त्याने काम पूर्ण करावे.

त्यांच्या गावात शास्त्रीय संगीताने ज्ञान असलेला एक सारंगपाणी नावाचा तरुण व सोमदेव नावाचा एक बाणी पण होता त्यांना समारंभात गावाचरण करण्याकरीता त्या गावकऱ्यांनी त्या दोघांना आपणवून प्रत्येकी बरमे रुपये मानधन देण्याचे ठरविले त्यान सारंगपाणीने तांबडलेव आपली समारी दर्शविली.

परंतु सोमदेव आलेवेवे जेत म्हणाले-“हे कशे काय? विव्रलेत हा तरुण काय माशी तुवना करणार तसे असेल तर त्यांना जे मानधन देण्यात येईल त्यापेक्षा मला एक रुपया अधिक मिळाला पाहिजे.

गोविंदराजने सोमदेवची अट मान्य केली. एका आठवड्यानंतर संगीत समारंभाचा कार्यक्रम सुरू झाला. समारंभाच्या समाप्ती नंतर प्रेक्षकांना संबोधून गोविंदराज म्हणाले-“उपस्थित प्रेक्षकहो, सोमदेवने जो अट घालली होती. की सारंगपाणीला जे मानधन दिले जाईल त्यापेक्षा त्यांना स्वतःचा एक रुपया जास्त मानधन देण्यात यावे. परंतु देवाचे कार्य म्हणून सारंगपाणीने मानधन घेण्यास साफ नकार दर्शविला त्याकरीता जो सोमदेवला एक रुपया मानधन देतो. त्यावर सोमदेवला जाजेने ज्ञान चाली घालतो. व रुपया हारात येत तेव्हा निघून येते.

अग्नि द्रोप

नर्पदानवीच्या कांडी डबळगिरी नावाचे व स्वतः बरोबर आलेल्या साथीदारांसमून राज्य पसरलेले होते. त्या राज्यावर तारकेश्वर नावाचा राजा राज्य करीत होता. त्या राजाला दोन मुलगे होते. त्याच्या ज्येष्ठ मुलाचे नाव वृरसेन व दुसऱ्याचे निवसेन होते. थोडा पंचवीस वर्षांचा व धाकटा अठरा वर्षांचा होता.

एका दिवशी प्रातःकाळी दोघे राजकुमार आपल्या साथीदारांसह जंगलात शिकारीला निघाले. जंगलात डब्याच दूर चालून गेल्यानंतर त्यांना एक हुरणांचा कळप दृष्टीस पडला. दोघे राजकुमार थोड्यावर स्वार होऊन व हुरणांचा पाठलाग करू लागले. हुरणांचा पाठलाग अवघोतच एका डोंगराळ भागात येऊन करून त्यांचावर बाणांचा वर्षाव केला. पोहोचला त्याच्या तोंडातून फेस उडालून

“बांदोवा”

येऊन तो घाडदिसी जमिनीवर कोसळून सरण पावला.

चित्रसेन अतिशय धकला होता. त्याने ओहोबाजूला नजर टाकून आपल्या भावाला पाहिले, परंतु त्याला तो कुठेही आढळला नाही. त्याला आता वाटू लागले की, आपण आपल्या सर्व सोबत्यांपासून बऱ्याच दूर निवून बालो आहोत. तो सर्व भाग उंच उंच झाडांमुळे अंवारणय वाटत होता. तेथील उंच वृक्षांवर बरीच माकडे दकडून तिकडे उडवा मारीत पळत होती. बऱ्याच तऱ्हेचे वडी फिशविलाट करीत होते. मोठ मोठे सर्प अजगरे झाडांवर लोंबकळत होती. ते पाहून चित्रसेनला आश्चर्या-

बरोबर बसकर भोती वाटू लागला. आणि त्याला समजायला वेळ लागला नाही की, आपण कोठे आणि कसल्या परिसरात येऊन पोहोचलो आहोत असे मानव वित्तू शकणार नाही. आता त्याला घबळगिरी-नगरात पायीच जाणे भाग होते. त्याला हे सुद्धा समजत नव्हते की ते नगर कोणत्या दिशेला आहे.

चित्रसेन स्वतःवर आलेल्या विचित्र संकटामुळे अत्यंत दुःखी कष्टी होऊन तेथून निघाला. जंगलात अरेच चातल्यानंतर त्याला एक हिरण्यागार झाडांनी आच्छादलेला एक डोंगर दिसला त्या डोंगराच्या एका कड्यावरून झरा नहात होता. पाणी पडताच त्याला तहाने घसा कोरडा पडला असल्याचे जाणवले. मग काय तो उडघा-मारीत गेला व त्या झऱ्यातील बंडासार आणि पिऊन त्याने आपली तहान भागविली. नंतर थोडी दिशांती घेतली मग झऱ्याच्या काठावर बसूनच तो आपल्या भविष्य-काळच्या कामा विषयी विचार करू लागला. एखादेवेळेस आपला शोरसा भाऊ, सिंहाच्या तावडीतून सुटून पळून गेला असेल अशी एक बात शंका त्याला येऊ लागली. त्याच्या शोड्याने सुद्धा त्याला अशाच प्रकारे ह्या वाट जंगलात जाणून सोडले असावे असे वाटले.

तो विचार येता क्षणीच तो ताडकन उठून उभा राहीला. व जोरजोरात किचा-लून मोरडू लागला—“दादा शूरसेन !”

चित्रसेनचे ओरडणे जंगलातील त्या डोंगरातील गुहेमधून जिताडू लागले. तित-क्यात त्या झऱ्याच्या पाठीमागील भागातून एक स्वर ध्वनी ऐकू येऊ लागला—“तू कोण आहेस ? ह्या प्रदेशात माणसाचा शब्दध्वनी कसा ऐकू येतोय ? मुला तू किती भाग्यवान आहेस ! माझ्याजवळ ये !”

गुहांमधून येणारे ते शब्द ऐकून त्याला अत्यंत विस्मय वाटला. तो आपले श्रेष्ठ एकवटून म्हणाला—“तू कोण आहेस रे ? राक्षस कां नरमांसभक्षी प्राणी ? गुहेतून बाहेर तरी पड ! मग तुला मी माझ्या तळवारीचा हुंका दाखवतो.”

चित्रसेनचे वाक्य पुरे होत नाही तोच गुहेमधून विजित हास्य ध्वनी ऐकू आला. नंतर आवाज आला, “अरे बाळा ! तू किती शूर आहेस ! मी तुझ्या सारख्या शूर माणसाचीच वाट पहात आहे. मी नरमांस भक्षी राक्षस नाही की भिल्ल नाही. मी एक सिद्ध आहे. ज्ञानी आहे. जाब पर्यंत मी जे कष्ट करून जी अमृत्य वस्तू प्राप्त केली आहे ती तुला देऊन जाणार आहे.

चित्रसेनाची त्याचक्षणी मनाची एक विचार केली, की जर कां गुहेत खरोखरी

राक्षस असल्या तर येथून सुटून बागे असंभन त्यामुळे जी कोणी आहे त्याच्या बरोबर लढा देऊन स्वात प्राण गेले तरी उत्तम ते एक अंशिम पमचि उत्तम लक्षण होईल. आणि जर खरेच त्या गुहेत सिद्ध पुरुष असेल तर आपले काही नुकसान होणार नाही.

असा निश्चय करीत त्याने आपली तळवार माथेवून बाहेर खेचून काढली व त्या झऱ्यातील गुढ्याभर राण्यातून तो पार करून पुढच्या बाजूला गेला. तेथे डोंगरात अनेक गुहां होत्या. त्यामुळे त्याला समजले नाही की कोणत्या गुहेतून ही आवाज आला ती एकेका गुहेत डोक्यावर पाहू लागला. तेव्हा जवळच्याच एका गुहेतून

केला व विनविले—“महात्मन रुपा करून मला क्षमा करा.”

तो सिद्ध संदस्मिन्न करीत म्हणाला—“मुला तू एक कुशल क्षत्रिय वाटतो वाहेस. मी बाजे साठ वर्षांचे आयुष्य तपस्व्यकिरून् शिजवले त्याचा त्याग केला व एक अपूर्व वस्तु प्राप्त केली. परंतु त्याचा उपभोग घेण्याची योग्यता माझ्यात नाही. ती साध्य करावी ह्या प्रयत्नात मी म्हातारा झालो. मी आज रात्री अश्वत्थीच्या पत्राच्या अस्ताबरोबर मरण पावणार आहे. अनेक दिवसांपासून माझ्या मनात विचार आहे की ही अपूर्व वस्तू कोण्या योग्य व्यक्तीच्या होती सोपवून नेहमी करीता गोळे मिटावे माझ्या शेवटच्या घटकेच्या वेळी बरोबर देखी शक्तिने तुला माझ्याकडे खेचून आणले माझे नशीबच भाग्याचे—“घे! ही एक अपूर्व वस्तू आहे!” असे म्हणत त्या सिद्ध पुरुषाने एक टोपली चित्रसेनच्या हातात दिली.

चित्रसेन टोपली हातात घेऊन मोठ्या एकाग्रतेने त्या टोपलीचे आंकण उघडू लागला. तेवढ्यात योग्याने आपल्या पंज्याने ते षट् बाबून ठेवले व त्याला समजावले—“जरे मुला गडबडीने ते टोपलीचे आंकण उघडू नकोस तू ज्या प्रवेशात तुझे हित होईल असे वाटेल तेथे उघड.”

चित्रसेनने योग्याने सांगितलेल्या गोष्टीवर मान हलवून स्विकृति प्रदर्शिली व म्हटले—“महात्मन्! आपल्या कृपेचा मी फार ऋणी आहे. माझ्याकडून जो काय सेवा शुश्रूषा तुम्हांला हवी असेल ती करा-क्यास मी तयार आहे—

ते उत्तर ऐकताच तो योगी लक्ष्मण हसू लागला. नंतर म्हणाला—“मुला, तुम्ही नम्रता व भक्तिप्रेम ह्यावर मी अत्यंत आनंदीत झालो आहे. मी आता लवकरच मरणार आहे. तेव्हा आता ह्या परिस्थितीत तू माझी काय सेवा करणार परंतु मी तुझ्या कडून एक काम करून घेऊ इच्छितो. तू गृहेच्या बाहेर जाऊन पूर्वेच्या दिशेला पक्का असलेला दगड झाली खेच. हे तुझे माझ्यावर अनंत उपकार होतील.

चित्रसेन सिद्धला नमस्कार करून गृहेच्या बाहेर पडला योग्याने सांगितल्यानुसार त्यांनी दोन्ही हातांनी दगड ढकलला दुसऱ्याअर्धी थरकर चवनी झाला व सारा आघमंत दुमदुमला गृहेच्या पुढच्या भागावर त्याने ती ढकलेली खोळा अशा तऱ्हेने बसली की कोणासही गुहा आहे हे समजणार नाही.

खोडावेळ चित्रसेन तेथेच स्तब्ध उभा राहला नंतर तेथून तिथून दऱ्याखोऱ्या पार करून त्याने जंगलात प्रवेश केला. त्यालाच समजनासे झाले की, आपण कुठे आलो.

आपल्याला रावधानीला जावयाचे झाले तर आपण कोणत्या दिशेला जावे तो अशा रस्त्याने चालू लागला की दोन्ही बाजूने गर्द झाडी होती खोडावेळ वाटचाल केल्यानंतर सूर्य अस्तास जाऊ लागला. तेव्हा त्याला भुकेची जाणीव होऊ लागली.

अतिशय दमून भागून तो तसाच थोडा जंगलाचा रस्ता पार करून मैला पुन्हा त्याला एका उंचवट्या सारख्या ठिकाणी आल्यासारखे वाटले तेथे झाडे अजिबात जवळी. थोडी विश्रांती घेतल्यानंतर त्याला अचानक खांद्यात अडकवलेल्या टोपलीची आठवण झाली. त्याला मनापासून वाटू लागले की, त्या योग्याने

आपल्याला दिलेल्या टोपलीत अशी कोणती अपूर्व वस्तु आहे त्याला ती टोपली उघडण्याची प्रवळ इच्छा उत्पन्न झाली आणि त्याला योग्यतेने सांगितलेली गोष्ट लक्षात राहिली नाही.

चित्रसेतने खांद्यात अडकविलेली टोपली खाली जमिनीवर ठेवली व बाईबाईने त्या टोपलीवरचे शीकण उघडले व एकाच स्थिर नजरेने ती वस्तु काय आहे ते त्याहाळू लागला व तत्क्षणी त्याच्या डोळ्यासमोर एक प्रकाश उजळून निघाला. व त्या प्रकाशाने अणभर त्याचे डोळे विपले डोळे उघडल्यावर पहाती तो काय त्याच्या समोर अनेक उजवृक्षांच्या मधे एक भव्य असा महाल असा असलेला दिसला.

ते अद्भुत असे वृक्ष पाहिल्यावर चित्रसेत क्षणभर दगडासारखा निवचल गेला आणि दुसऱ्या क्षणी त्याला योगदान सांगितलेली गोष्ट लक्षात आली आणि आपल्या बाईने उघडण्याचे त्याला अतिशय दुःख झाले तो मनाशीच पुटपुटू लागला—“अरेरे! असा कसा मी मूर्खपणा करून बसलो अरे, बाईने ह्या अशा घनराट जंगलात महाल तयार झाला तो माझ्या काय कामाचा? हाच जर धवलगिरी मधे असता तर काय छान झाले असते. माझ्या मूर्खपणाने योग्याने दिलेल्या सिद्धीचे उपकार मी व्यर्थ घालवले.

त्याच अवस्थेत चित्रसेतला गंधराच्या मध्यभागातून एक कर्णकटोर आवाज ऐकू

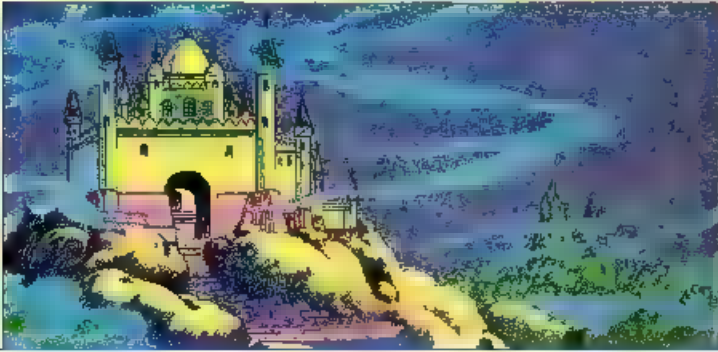
आला. पहातापहाता जंगलातील वृक्ष वेळी अशा तऱ्हेने हळू लागल्या की, जणू काय वादळच उठल की काय तं पाहून त्याला अत्यंत आश्चर्ये वाटू लागले तब आपल्या हाताने काळे चुक्रे बाजूला सारीत एक राक्षस त्याला त्याच्या बाजूने येत असताना दिसला. तो झटक्यात उठून उभा राहला व त्याने आपल्या म्यानेतून तलवार खचून बाहेर काढली.

राक्षस गडगडाटी हास्य करीत चित्रसेतच्या प्रवळ जवळ आला व त्याला बरदावीत म्हणाला—“अरे कुट्या! तुझी हो हिंमत ह्या उद्यानाला पहाताक्षणी मानव बघभीत होऊन आपले प्राण घालवतो परंतु तुझ्या सारखा म्यानतून तलवार खेचून काढून

माझ्या सामोरा येणार माणूस मी बघपयंत पाहिला नव्हता” असे म्हणत म्यान बाजूला घेऊन पहात त्याला विचारले—“काय रे हे घरेतूच बांधले आहेस काय?”

“हो, हो!” चित्रसेत थोडामुद्धा व इशमगता त्याला म्हणाला.

ते उत्तम ऐकताच प्रवृत्त राक्षसाने गडगडाटी हास्य केले व त्याला बरदावून विचारले—“काय रे, तू जंगल काय तुझ्या बापबाबांनी पाणी विपून तयार केले काय? माझ्या परवानगी शिवाय तू हे घर बांधलेस माहीत आहे हे जंगल उद्यानाचे आहे तेव्हा सावध रहा! मी तुला तुझ्या घरासकट एका मोठी सारखे बांधून ह्या होंगरावरून त्यापलीकडच्या होंगरावर

“वेडू सारखे फेकून देईन.” असे म्हणत ती काही वाकून चित्रसेनला पकडण्याचा प्रयत्न करू लागला.

चित्रसेनने त्याच्या हावडोतून स्वतःचा बाजूबट म्हुटले—“उद्याक्ष! उद्याक्ष! होऊ नकोस. मी जर येथे हर बांधून राहिलो तर त्याने तुझे काय रे बिघडणार आहे? जर का तुला वाटत असले मी हे घर सोडून निघून जावे. तर मी इथून निघून जाईन.”

ते काही बोलणार नाही माझा जंगलाने माझा धिक्कार करून तू हे घर बांधिलस. जर का तुला तुझ प्राण प्रिय असतिय व त बाचवावे असे वाटले तर मी बालुते ती अट मान्य कर.” उद्याक्ष त्याची म्हणाला

“कोमती अट? चित्रसेनने विचारल “तू ह्या घरात राहून आपले कामूय सुट्याने बालव सडा त्यापासून काही त्रास नाही. तुला जी मुल होतील त्यातील मोठ्या मुलाला अठरावे वर्षे जागल की

माझ्या हाताे सोपव.” उद्य सेन आपला अट त्याला बोलून दाखविली.

राक्षसाची ती विचित्र अट ऐकून त्याला मनेमुसे वादू लागले. तो विचार करू लागला—जखून नवंत आपले लक्ष तुझा झाले नाही. तेव्हा बघा स्वतःत जर राक्षसाची अट जर मान्य केली तर आपल त्याने काम नुकसान होणार आहे? त्या कारणांने आपण जाता त्याच्या हावडोतून निसटून तरी जाऊ शकतो व आपले प्राण बाचवू शकतो.

बघा प्रकारे चित्रसेनने विचारपूर्वक त्याला म्हुटले—“उद्याक्ष! मी तुम्ही अट मान्य करतो येव्हा माझा कुलगा बठरा बघावा होईल तेव्हा तुम्ही मला गविचारता त्याला बेलून जाऊ शकता

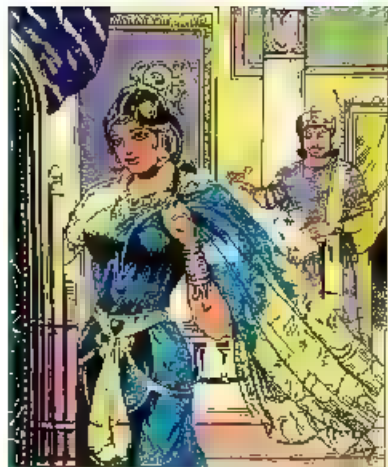
हे उत्तर ऐकताच राक्षसाचा आनंद गगनात मावेनासा झाला तो म्हणाला—“ऐक, तुला मी वात्ता बूनत करतो परंतु तू मला दिलेले वचन पाळावयाच हवे” असे म्हणत राक्षस तेथून निघून गेला.

दोष कुणाचा?

विक्रमादित्याने आपला हट्ट सोडला नाही तो शाहानवळ गेला. घेत खाद्यानर काढून बसले आणि स्वयानाच्या दिशेन मोन पडे चानू नागला तेव्हा श्रेतात नसलेला वेताळ त्याला म्हणाला—“राजा, तू इतके धम करीत आहेस त्याला कारण काय असेल मला कळत नाही. पूर्वजानी धातनाली उक्तिची तर आपल्याला बागली माहीनी आहे की परबयाची बुद्धी प्राण-पातक असते परंतु विवेकशील व्यक्ति तर केव्हा केव्हा हि गोष्ट बिसरन जाते व स्वतःच्या बुद्धीचा तिरस्कार करून मजेचे कारण बनते ज्याचे उदाहरण म्हणून मी तुला एका व्यक्तीची गोष्ट सांगतो जस वेळून ऐक असे सांगून वेताळ गोष्ट सांगू लागला

सुवर्णदेवाकर कशांक नायाच्या राजाचे राज्य होते त्याची पत्नी सुनंदा अत्यंत

स्वयं होती. राजाचे सिच्यावर प्राणप्रेक्षा जास्त प्रेम होते ही जी काही इच्छा करत असे त्याची पूर्ती करण्याकरीता तो स्वतःच्या शोबाची सुद्धा पर्वा करीत नसे. मुनबाळा कपड्यालत्याचा व दागदागिऱ्याचा अत्यंत शौक होता. म्हणून राजाने अनेक दूरदूरच्या गावातून कुशल विषकर व सोनार आपल्या दरबारास आणून ठेवले होते त्यात खदम नावाचा एक विणकर व शोणक नावाचा एक सोनार होता ते दोघे स्वतःच्या कलाकुसरीत अत्यंत निष्णात होते. त्यांचे नाव फक्त सुवर्ण देशातच नाही तर आजुबाजूच्या राज्यातून सुद्धा लोकमान झाले होते.

शोणक राजा राणीचा वाढदिवस बरवर्षी मोठ्या आटाणे साजरा करीत असे. त्याकरीता राणीसाठी आवश्यक ते कपडे व दागिने घडन व शोणक कलात्मकतेने बनवून देत असत. ते दोघे एकठा एक नमुना तयार केला की, परत त्याच चुकूनही करीत नसत. त्यामुळे राज-दरबारातील लोक नेहमी त्याची स्तुती करीत की, असे कुशल कारणीर लाखांस सांगडणे काठीज

शोणक राजाचा चांगला नावाचा एक जिवस्व वडव व मित्र होता राजा कोणताही प्रस्न घ्याव्याचा झाला तरी प्रथम त्याचा विचार घेत असे. मग तो राज्यकारभारातील असो किंवा व्यक्तिगत त्याला विचारल्या शिवाय निश्चाल देत नसे परंतु सारंगने कवीही स्वतःचे तोंड उघडून ह्या शोणकीविषयी खरे प्राणप्रेक्षा प्रवृत्त केला नाही. तो फक्त डोके हलवून गप्प बसत असे राजाचा मंत्री मकरंद ह्याला हि गोष्ट अतिशय विषय वाटली व त्याबद्दल कुतूहल निर्माण झाले.

एकदा मकरंदने राजाचा विचारले—
“महाराज, मी बरोबर असताना आपण साच्या महत्त्वपूर्ण गोष्टी सारंगला का ऐकवता तरी त्याने कधीही आपल्याला त्याचा विचार सांगितला नाही, तरी दुम्ही त्याचा

प्रस्न का चेता ह्या शोणकाचे काय गुड आहे माझ्या ध्यानात घेत नाही!

“मी सारंगचे मन चांगल्या तऱ्हेने ओळखतो जेव्हा कोणतीही गोष्ट तो सहन करू शकत नाही तेव्हा तो त्याने तोंड उघडतो त्यामुळे त्याचा प्रस्न फक्त शब्दांनेच ऐकण्याची जरूरी नाही” राजाने त्याला उत्तर देत म्हटले.

काही दिवसानंतर राणीचा वाढदिवस जवळ आला घडन व शोणकन राणी करीता अत्यंत सुंदर असे दागिने वस्त्र तयार करवून पाठविले परंतु राणीने त्या वस्तू आवडल्या नव्हत्याचे शोणक परत पाठवून दिले.

हे ऐकताच राजाला अत्यंत आश्चर्य वाटले त्याने घडन व शोणकला बोलावून

बतले व आज्ञा केली की, जोपर्यंत राणीला दागिने वस्त्रे मनपसंद पडतील तोपर्यंत नविन नविन नमुने तयार करून पाठवित रहावी.

प्रयत्नांची पराकष्टा कल्प सुद्धा त्या दोघांनी बनवलेले दागिने व कपडे राणीच्या पसंतीस उतरले नाहीत

त्यावर राजाने आज्ञा केली की बहुदा तुम्हां कोणाच्या वाढत्या वयापरते तुमच्या कलतील सौंदर्य कमी झाले आहे हि बातमी राजमहालात रहाणाऱ्या लोकां बरोबर बंत्री सारंगच्या सुद्धा कानावर जाऊन पोहोचली. ते सर्वजण राजा शोणक-कडे आले व म्हणाले—

“महाराज, आपण जेवढे व शोणकच्या बाबतीत जी आज्ञा

केली त्यावर आम्ही बसे ऐकले आहे ते म्हणजे त्याच्या वार्धक्यामुळे त्यांची निपुणता कमी होत चालली आहे हे काही आम्हाला योग्य वाटत नाही. राजपर्यंत आम्ही त्याचे कौशल्य पहात आलो आता अशी शंका पणे म्हणजे बरोबर नाही महाराष्ट्रीन आपल्या कारागिर्या कडून तयार केलेले कपडे व अलंकार आढळले नाहीत म्हणून पाठवून दिले हे काही योग्य कारण वाटत नाही मग्न्या मते ह्या गोष्टींवर आपण काळजीपूर्वक विचार कराव्यास ह्या, आपण त्या कारागिरींना देशाबाहेर हाकलवून देणे म्हणजे देशातील कलेला हांकलत्यासारखे आहे हे मला तरी उचित वाटत नाही

राजाने मग्न्याच्या सांगण्यावर उत्तमपूर्वक विचार केला व त्याने अंतपुरात जाऊन राणीला समजावले

राणी सुनंदाचे रूप राहून थोडा घनाशी विचार केला व आपल्या पतीला म्हणाली— आपल्या प्राणप्रिय मित्राने माझे दोळे उघडले आणि चंदन व शोणकचा दर-बारातून हाकलून न लावता त्याचा धर धरवारात सन्मान करा ह्याच माझी इच्छा आहे.”

राणीची इच्छा पाहून राजा दशांकला अत्यंत आनंद झाला राणीचे म्हणजे त्याला डावलता आहे नाही. त्यांनी मग्न्यांना सांगून चंदन व शोणकचा उचित रुमाने सत्कार करण्यासाठी बाबश्यक तो प्रबंध बरवारात कराव्यास सांगितला

राजाचा निर्णय ऐकून मग्न्याला अंजना वाटला सिला देण्यापूर्वी त्याचा सत्कार करण्याचा निर्णय ऐकून मंत्री तथा बरवारी लोकांमध्ये एक गमतीचा विषय बनला.

कसा की होईना एका आठवळपास चंदन व शोणकचा राजदरबारात नव्य सत्कार करण्यात आला व त्यांना अमृत्य अशा भेटी देण्यात आल्या दोघांचा यथोचित सन्मान केला गेल्या

येदवर गोष्ट सांगून वेताळ म्हणाला— “राजा, आपल्या पतीकडून सारगळे प्राणि-

वलेल्या गोष्टी ऐकून त्याने आपला विचार का बदलला? हो त्याचा एक जिवश्चकंदच मित्र होता म्हणून तर नाही ना? त्यामुळे त्याला नाराज करणे बरोबर नाही. मसे तिला वाटले का? ह्या शकाचे समाधान करून उत्तर माहीत असूनही तू दिले नाहीस तर त्याचा परिणाम तुला माहीतच आहे तुझ्या डोक्याची शंभर शकले होऊन तुझ्याच पायावर लोळू लागतील.”

त्याचे उत्तर देत त्रिकुणादित्य म्हणाला— “तू जे काय म्हणतोस ते काही राणीचे मन बदलपाचे कारण नाही. कारणाने सांगितले की चंदन व शोणक आपापन्वा कसाकुसरीमध्ये कुठाल होते त्यामुळे रोष आहे तो त्याच्या कलाकुसरीत नाही तर त्याचा कमीपणा दुसऱ्या कुठल्या प्रकारात होता, त्याने प्राणिकीत कपे की गोष्ट सांगितली की राणीच्या चांगल्या प्रकारे लक्षात आली. अथवापरजे प्रत्येक भाणसाचा अनुभव वाढत जातो ह्याचबरोबर कला-

कारांच्या निपुणते मध्ये त्याचे कौशल्य उजळून निघते परंतु मनुष्याच्या गरिबत वय वाढल्यामुळे त्याचा अग्राने अंत होतो ह्या गरिबाचा धर्म आहे त्याचे धर्मत्व सुद्धा घटत जाते असा प्रकारे चंदन व शोणक मार्फत तयार केलेले कपडे व दागिने राणीला अनुकूल वाटत नाही परंतु हे सांगण्याचे धर्म राणीने स्वतः विचार करून सांगितले नाही. की आपलं शरीर व वय हे ते दागिने व कपडे घालण्यायोग्य नाहीत. शरीराने सांगितल्यावर राणीला सत्य परिस्तीतीचा बोध झाला. तिला समजून गेले की, कलाकारांच्या कला-कुसरीमध्ये काही कमतरता नाही परंतु वय वाढल्यामुळे आपल्या गरिबाची उमण सौभा गेल्यामुळे आहे त्यामुळे तिने आपल्या पतीला निवेदन केले की त्या कारागिराचा मध्य सत्कार करण्यात यावा [”

असा उन्हेने राजाचे मीन अंग होताच वेताळ प्रतासह अदृष्ट झाला आणि पुन्हा आडाका जाऊन लोंबकळू लागला (कल्पित)

अधिकार्याची निवडणूक

लक्ष्मण बेकांवर राजा केतु राज्य करीत होता. जरूर पडली तरच राजाला अश्या बरोबर राजगुरू लक्ष्मीनाथ पंडीत योग्य तो सल्ला देत असत

एकदा राजाने दरबारात एक नविन जागेची योजना करून त्या जागेकरीता कोणा एका योग्य व्यक्तीची निवड करण्याचा निश्चय केला. ते पद सांभाळणारी व्यक्ति राजाचा मुख्य सल्लागार होईल असे सांगण्यात आले. राजाचा विचार होता की, तो अधिकारी राज्यातील प्रमुख विभागातील कामाची पहाणी करण्यास नियुक्त करण्यात यावा.

अशा विविष्ट जागेच्या पदावर नियुक्त करण्यात येणाऱ्या व्यक्तीची निवड करणे म्हणजे कठीण ते अश्वेत समर्थ योग्य अशा माणसाकडूनच होणे योग्य होते त्या योग्य व्यक्तीमधिल उच्युक्तता आघण्यासाठी

वेगवेगळ्या निवड्यांवर विचारण्यात येणारे प्रश्नांजाने वेगवेगळ्या निपुण लोकांवर सोपविले. त्यात लक्ष्मीनाथ पंडीत सुद्धा एक होते.

राजाने संपूर्ण प्रश्न असा विचार व्यक्त केला की, जेदेवारांना फक्त शासन संबंधीत प्रश्न विचारले जावेत त्यावर लक्ष्मीनाथ पंडीतांनी राजाला म्हटले— 'सुकेतु राज्यकारभाराच्या कामात मुख्य पद निभावून नेणारी व्यक्ती आपल्या पूर्वसूचना देखून व आचार विचार ह्याची योग्यता ठवणारी असावी. त्याच बरोबर त्या व्यक्तीला ह्या गोष्टीचे ज्ञान सुद्धा हवे की, शरत व बाहेर लोकांबरोबर कोणता कसा व्यवहार करावयात ह्या. ह्या करीता मी निवडून येणाऱ्या लोकांकरीता अगदी शेंवटी चार प्रश्न विचारून जो त्या प्रश्नांची सडेतोड उत्तरे देऊ शकेल

तोच ह्या पदाला उपयुक्त म्हणून निवडला जाईल !'

राजगुरूने दिलेल्या सल्ल्यावर राजा-सकट इतर सर्वांनी मान्यता दर्शविली.

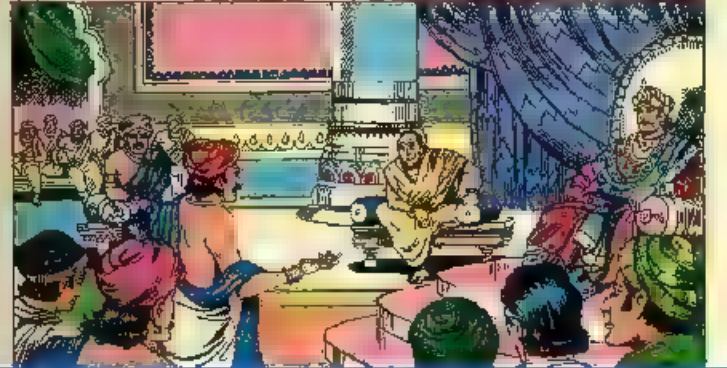
ह्यागोष्टी नंतर बरोबर एका वाठवड्याने महाराजाने आपल्या मुख्य सल्लागाराच्या पदासाठी योग्य व्यक्तीची निवड करण्यात सुरवात केली विविध क्षेत्रांमधिल अत्यंत हुषार निपुण व्यक्तींनी अनेक जेदेवारांना विविध तऱ्हेचे प्रश्न विचारले अगदी शेंवटी सर्वांना लक्ष्मीपंडीत यांनी असे प्रश्न केले ते पाहून सर्वजण आवाक होऊन पाहू लागले

एक हरण न केल्या जाणाऱ्या घनाचे हरण करणारी बसू काय ? अशी कोणती गोष्ट

वाहे की ती जावकोलाही सांगता येत नाही ? एका मुख्य राज्यअधिकार्या वाठी आवश्यक योग्यता व व्यवहार पद्धती कोणती ?

ह्यापूर्वी जे इतर सर्व प्रश्नांची उत्तरे देण्यात उत्तिर्ण झाल होते. त्याचा सुद्धा लक्ष्मीनाथ पंडीत ह्यांच्या प्रश्नांना उत्तरे देता आली नाहीत मुख्यतर हरण न करणाऱ्या घनाचे पुऱ्हा हरण कसे ? हा प्रश्नतर कोणाच्याही बोक्यात धिरळा नाही.

लक्ष्मीनाथ पंडीताच्या प्रश्नांचे समाधान न देऊ शकणारी जाणते लागले तेथून निघून गेली ते पाहून राजाला अत्यंत दुःख होऊ लागले म्हणजे ह्या पदासाठी योग्य व्यक्ति नाहीच की ? त्याच

Flashback

197

वेळी काशीनगरात सास्य शिकलेला विश्वनाथ नावाचा एक युवक समोर आला त्याचे वय पंधून सव्वींनी मनाशी विचार केला की, हा तरुण पडोतांच्या प्रसंगाची उत्तरे देऊ शकेल? परंतु त्यांनी त्यांच्या प्रसंगाची सततांत बरोबर उत्तरे देऊन सर्वांना आश्चर्यास पाडले, व तो सर्व परिणत उतिते झाला.

लक्ष्मीनाथ पंडितने त्याला चार प्रश्न विचारले त्याची चिंतवनांमधून अशी उत्तरे दिली—“हरण न केले आणारे प्रश्न म्हणजे ज्ञानधन ह्याचे हरण करणारी वस्तु म्हणजे अहंकार आहे!”

हे उत्तर ऐकून लक्ष्मीनाथ पंडित प्रसन्न झाले व त्याला म्हणाले—“जरे वा! बरोबर उत्तर दिलस, परंतु हे सांग बायकोला सुद्धा न सांगता घराची अशी माण्ट कोणती?

विश्वनाथ म्हणाला—“रहस्य!”

“शाबास!” आता माझा तिसरा प्रश्न अन्तर्धर्म निर्माण करणारी गोष्ट कोणती?” लक्ष्मीनाथ पडोतांनी विचारले,

“भावश्यकतेपेक्षा कोणतीही अमानव्यक वस्तु अन्तर्धर्म निर्माण करते.”

हे सुद्धा बरोबर उत्तर आहे आता खेवटचा प्रश्न एका मुख्य राज अधिकाऱ्याला कोणती योग्य व व्यवहार बुद्धी पाहिजे? त्यांनी विचारले.

त्यावर तो तरुण म्हणाला—“हा पूर्वी आपण जे तिन प्रश्न विचारलेत व त्याची जी उत्तरे मी दिली तिच उत्तरे ह्या चौथ्या प्रसंगाचा कागू आहेत जो प्राणूस ह्या मुख्य पदावर निवडून येईल तो अहंकारा पासून दूर असावा अगदी अवलक्षा मापसाला सुद्धा राज्यातील रहस्य न सांगणारा व प्रत्येक विषयातील चांगले व वाईट जाणून स्वतःच जाणून व्यवहार करणे हे अत्यंत आवश्यक आहे!”

ती उत्तरे ऐकून लक्ष्मीनाथ पंडित बरोबर इतर सर्वांनी विश्वनाथचे तोंड-मऊन कौतुक केले राजा सुकेतुने राज्याला अनुसरून योग्य तो सन्मान करून त्याला आपला सल्लागार म्हणून नियुक्त केले.

आपली देवळे

चिदंबरम

कोणत्या एका काळात शास्कारण्यात श्रुतीचा एक आश्रम होता. त्या आश्रमात रहाणारे मुनी ज्ञान व महिमा जाणण्याची अदभुत शक्ति प्राप्त झालेले होते. त्यामुळे त्या शक्तिचा त्यांना फार भवं होता. त्यांचे असे मत होते की, आपण त्या करारी स्वर्गातून आपली पुजा प्रसन्न करून घेण्याची काहीतरी ठेवची.

एके दिवशी मुनी जेव्हा आप्पमातून बाहेर गेले होते, तेव्हा एक सरुप शिबुक मधुर बानावात गाणे म्हणव व कथा सांगत त्या आश्रमाच्या बाजूला आता त्या तयक संन्याशाचा पद्मताच आत्ममार्गीत भूमीपली त्याच्यावट काळूट आपल्या व सर्वांनी त्याला पोहोचवून घेऊन

परतलेल्या मुनींनी ते सर्व दृष्य पाहिले व त्यांना अत्यंत संतोष झाला. श्रुतींनी आपापल्या पत्नींना घरात जाण्याविषयी शयकावणीच्या सुरात सांगितले परंतु त्यांच्या बाळण्यांना परिणाम कोणावरही झाला नाही. श्रुतीपत्नींनी व त्या तरुणांनी त्या मनीकडे वाळे बर करून सुद्धा पाहिले

त्यावर ऋषींनी आपल्या अद्भुत
शक्तिचा प्रयोग करण्याकरीता संकल्प
केला व एका बाघाची सुट्टी केली व
त्याला त्या तळ्यावर सोडले. तो बाघ
भयानकर दहाकाळचा फांदत त्या भिक्षुका
वर हुटुंग पडण्याकरीता त्याच्या-
बबळ घेऊन पोहोचला

ते वृष्य पहाताच सर्व ऋषिंच्या भनांत
जानादव जाला व स्थाना कल्पना
थेऊ लागले की हो तवण साधारण
व्यक्ति तसुन कोणो देव जतावा व
वेध पातडून आपली परिक्षा घेव्या-
करीता येथे जाला जतावा. त्यानंतर
सर्व ऋषी त्या तळ्या समोर आले व
त्याला हात जोडून नमस्कार करीत
विनवार्हे म्हणाले—'महाशय, आपण
कोण काहूत ?'

तेवढ्यात त्या तळ्या भिक्षुकाने मंदहास्य
करीत त्या बाघाला स्वयं केला
तुमच्या मागीं तो बाघ अद्भुत जाला
त्या बाघाचे कातडे फांत त्या तळ्याचे
कडी भेद म्हणून पाहून येथे ते पाहून
सर्वांनाच अत्यंत आश्चर्य वाटले

त्यावर त्या तळ्याचे भगवें स्वस्वस्व
दर्शन त्या सर्व ऋषींना करविले. ते
साधारण परमेश्वर समार होते. आपले
भक्ति कवलेल्या त्या ऋषींचा भर्तुकार
काहून आकल्याण्या जेथानी त्यांनी हे
सर्व कारस्थान रचले होते तेथून ऋषी-
पत्नींची सुट्टा त्यांच्या बहिषांना म्हात
दिले नाही. तेथून त्यांचा गर्व हळुहळू
नष्ट जाला व सर्व ऋषींनी संकरीता
साष्टांग नमस्कार केला

परंतु तेवढ्यावरच त्या ऋषींनी
जापल्या प्रयत्नांचा त्याग केला नाही.
त्यांनी आपल्या शक्तिची एका गिळ्या
राससाची सुट्टी केली व त्या राससाला
त्या तळ्या भिक्षुकावर सोडून दिले. तो
गिळ्या रासस अनेकदा अनेकदा भिक्षुका
हवात गजंता करीत त्या तळ्याबबळ
जाला. आणि पुढचा क्षणी त्या
तळ्याच्या धावाबाबी हापडला.

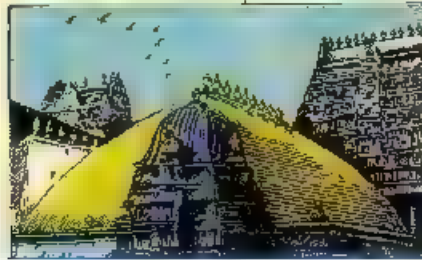
ह्यानंतर सर्व ऋषीपुत्री संकरीत्या
समोर जडून त्यांचे गुण गान वाज
लागले. त्या त्यांच्या जीवने संमय
होऊन संकर नाचू लागला. संकराचे
मुख पाहून सर्वजण परमनिर्दिश जाले
परंतु कोडबावेळात संकर अंतर्धान
वापला.

शंकराचार्या त्या अद्भुत नृत्याचार्या अनेक गोष्टी अविशेषाने ऐकल्या व त्यांच्या मानने शंकराचार्या दर्शन करून त्यांचे नृत्य पहाण्याची उत्कंठा लागली त्यांनी शंकराचार्यांना श्रावणा केली की, आपली मनोकामना पूर्ण व्हावी परंतु विश्व विद्यालय असे होते की कोणी कां असेना त्याला शंकराचार्यांचे नृत्य पहाण्याचे झाले तर त्याला मानव जन्म धारण करावा लागेल

जादुईपाने पांढऱ्याने रूप देऊन जन्म घेतला व त्याने शंकराचार्यांचे दर्शन घेऊन त्यांचे नृत्य पाहिले. नटराजांच्या मूर्तीच्या पायांशी एक गविल्ल अर्धवरी राखले आहे. त्या मूर्तीच्या एका हातात बमक म्हुणजे ते एक जीवन संशिताचे द्योतक आहे. दुसऱ्या हातात ध्वनी हि परमशक्ति आहे. नितरा हजे शक्तीच्या करिता अथवा हस्त केलेला व चौथा हात शरण आलेल्यांचे रक्षण करणारा

शंकराचार्यांचे जेथे नृत्य केले ते ठिकाण अत्यंत प्राचीन काळापासून विश्वंकराचे नावाने शंकराचार्यांचे प्रतिष्ठ स्थान आहे. बऱ्याच एकर अरीनच्या खेज-पळभावातले निर्माण झालेले हे ठिकाण प्रचंड असे हे मंदिर बस हजार वर्षे जुने आहे. ह्या देवळातील अद्भुत नित्य दर्शकांच्या मनोचे तयारवान करते व आनंद देते.

हा पहा मीआलो!

एक हजेर वर्षांपूर्वी चीन देशातील हांगोचे नावाच्या एका शहरात एक प्रसिद्ध चोर रहात होता. परंतु हे कोणा-काही माहीत नव्हते की, खरे त्याचे नांव काय आहे व तो कसा आहे त्याने अनेक घरात घुसून चोऱ्या केल्या व दरोडे घातले परंतु कोणी त्याला अडवण पाहू शकले नव्हते. अशा तो दोरी करण्यास नाई. तेव्हा तो त्याच्या घरावर निहीत असे - "पहा मी आलो!"

त्या कारणात सर्वदण त्या चोराला "पहा मी आलो!" असे संबोधू लागले. काळक्रमाने 'पहा मी आलो!' च्या चोऱ्या करण्याची हद्द फारच वाढली लोकांनी सरकारकडे तक्रार केली की त्यांनी आपल्या पाडीपायची चोराची कटकट थांबवावी त्यावर महाराष्टील न्यायाधीशाने कोतवालाला आज्ञा करित

सांगितले की, "पहा मी आलो!" चा लवकरात लवकर पकडून आणावे त्या करीता एक मुबत विली

माहाराचे संरक्षण करणारे तसे शिपायी मोठ्या संकटात सांपडले कारण चोर अत्यंत हुशार होता. त्यातून तो कोण आहे? कसा दिसतो व कुठे रहातो. ह्यासाठी कोणाकाही गंध नव्हता अशा व्यक्तिका पकडणे म्हणजे काही मोठ्या चमत्कार नव्हत्या तर तो खेवटी शिपायाने एका माणसाला पकडून न्यायाधिकाकडे आणले व म्हटले की - "सरकार! 'पहा मी आलो' चोर! ह्याला शिक्षा देऊन आमच्या मावची कटकट भटवा"

न्यायाधिशाल विचारले - "हे क्षांग, हा चोर आहे, ह्याला कुठ्याकडे काय पुरावा आहे?"

"सरकार! आम्ही मोठ्या खाब-विरीने ह्याला मावोबा काढून ह्याला पकडून आणले आहे.

“नाही माऊक हे लोक आपले कर्तव्य पार पाडण्याच्या उद्देशाने कोणलाही एकत्र आणू पहातात. दुर्दैवाने मीच त्यांच्या हाती सांपडलो.” त्या माणसाने जळवळून म्हटले. न्यायाधिशाला संकोच करत असलेला पाहून शिपायांच्या सरदार कीर्तवालाने जरा जोर करीतच म्हटले—“सरकार, तुम्ही त्यांच्या म्हणण्याला कळवडा येऊन त्याला अजिबात सोडून देऊ नका हाच जरा जोर आहे. त्याला पकडण्याकरीता मायबा अर्धा कोण गेला. जर का त्याला सोडून घालू तर तो चुकूनही पुन्हा हादी लागणार नाही.”

कीर्तवालाने म्हणण्याला न्यायाधिशाने समवी दसंविही व म्हटले ठिक आहे, सध्या

ह्याला आपल्या तुरुंगात कैदी म्हणून बंद ठेवून ठेवा तो म्हणतो त्या तक्रारीचे खरेपण उघड होईल.

पकडण्यात आलेली व्यक्ती खरी जोर होती. त्याने तुरुंगात पाऊल ठेवता क्षणीच शिपायांना मोठ्या अदबीने निवेदन केले व म्हटले—“हजर, जेव्हा शिपायांनी मला बंदीस्त केले तेव्हा मी संपत्ती माझ्यापाशी होती ती त्यांनी हिसकावून घेतली जर का तुम्हाला संकट वाटणार नसेल तर मी डोंगरातील बेबीच्या बेबळ्यापाशी एक फुटव्या किट घाली लपवून देवली आहे ती मुम्ही ज्या.”

तुरुंगातील अधिकाऱ्याने प्रचण त्याच्या म्हणण्यावर विश्वास केला नाही. परंतु त्याने जेव्हा त्या डोंगरावरच्या बेबळ्यावर त्या फुटव्या किट काढल्या तेव्हा त्याचा स्वतःच्या डोंड्यावर विश्वास बसेना तथ एक खंर जोरी सांपडली.

त्या दिवसापासून तो अधिकारी त्या जोरा बरोबर मंत्रीपूर्ण व्यवहार करू लागला. असेच काही दिवस ओटले—“एक दिवस संधी पाहून तो जोर त्या अधिकाऱ्याला म्हणाला—“साहेब, मी त्या पुला खाली धोडकार घन पुरूष ठेवले आहे तुम्ही ते सुद्धा कां जाऊन घेत नाहीत.”

अधिकाऱ्याने विचारले तेथ सतत माण-शांची वर्दळ असते मग मी कसा काय घेऊ?

परंतु अधिकाऱ्याने त्याचा पूर्णपणे फायदा घेतला तेवून पाच खोर जोरी उरकून काढली ह्यानंतर दोघांच्यात गाढ मैत्री निर्माण झाली. एक दिवस रात्री अधिकारी केशा बरोबर विद्या-करीता झाली वाटली घडून आला.

“हे बघ बाबा! आज रात्री मी माझ्या घरी जाऊन येतो. सकाळ पर्यंत पुन्हा परत येईन तुम्ही क्षप घेतो हे समजून बाबळ नकोस की मी पळून जाईन मी पळून येतोतर ह्याचा सरळ अर्थ मी माझा गुप्त कावून केला. त्यातून पळून जाणे म्हणजे अनर्थ आहे. कारण मी आज नाही तर ज्या न्यायाधिशाला मला भुक्त करणे मग आहे. मी तर अपराधी नाही ना केवढाचे विश्वासुपणे त्याला सांगितलं

केशाला तुरुंगातून सोडून देणे म्हणजे धोक्याचे आहे समजून सुद्धा त्याच्यावरच्या मैत्रीमुळे अधिकाऱ्याने नाईमान झाला त्याने शिपायांना आज्ञा केली परंतु त्या केवढाचे तुरुंगाच्या बाहेर जाण्याकरीता बरबाबाचा उपयोग केला नाही. तर तो वरून उडी मारून बाहेर निसटला.

आणि पुन परत त्या छताच्या फटीतून परत आला व खाली होपलेल्या अधिकाऱ्याला उठवून म्हणाला—“हा पहा मी आलो हा पहा मी आलो!”

“अरे वा! तू तर आपले घन तंतोतंत पाळलेस त्यामला सज्जन म्हणूच आहेस!” अधिकारी प्रसन्नतेने म्हणाला.

“असे फते मी जर तसे केले नसते तर आपली मज घुळीला मिळाली असली ना! बाबा, तू जे उपकार माझ्यावर केलेस ते मी आयुष्यात विसरणार नाही. आपल्या कृतसत्तेवर प्रसन्न होऊन मी आज आपल्या घरात एक भेट वस्तु ठेऊन आलो आहे ती पाहून वा! त्यावर तुम्हाला अधिकारी मरी निवून देला.

“अहो, मी आपल्याला आत्ताच निरोप पाठवणार होते तर तुम्हीच स्वतः आकाश माहीत आहे, आज कशी विचित्र

गोष्ट झाली आपल्या घराच्या पय्यावर कसला तरी आवाज झाला. आणि एक गांठीडे आपल्या सोलीत बसून पडले उबडून पड्यात तो काय त्याच सोन्या चांदीच्या भाळ्या होत्या" तुरुंगाधिकारीच्या जायकोने बाबूबाबाने सांगितले.

अधिकार्याला ठावळतीस सवात आले की त्या कैद्याने दिलेला भेट हिच आहे, त्याने पत्नीला सांगितले- 'अग, तुला पुष्प लागेल नु जोरात आवाज करून धोळू नकोस ह्या नस्तू मोठ्या कळवीपुर्वक लपवून ठेव ह्यांततर संधी मिळताच ह्या नस्तू विकून आपल्याला पैसे करता येतील त्या दिवशी त्याचालयात जे गुन्हेगार आले त्यातील सहा सातजणांनी न्यायाधि- शाला निवेदन केले- "सरकार, काल रात्री आमच्या घरात 'बहा मी आलो' चोर घुसला त्याने आमचे सर्व घरातील सामान लुटले व शितीवर आपले नाव लिहून तो पळून गला. त्याला कृपा करून पकडा मी त्याचेबेळो जनात विचार करीत

होतो. की शिपायांनी खोटेवा चोराला पकडले नाही कोणता अशातशा माणसां- धच पकडून आणले खरा चोर तर गहरात लुटालुट करीत फिरत आहे! न्यायाधिशाने मनोमन आपले. ह्यांततर न्यायाधिशाने असा आदेश तुरुंगाधिकार्याकडे पाठविला की, तुरुंगातील कैद्यांनी मुक्तता करण्यात यावी कारण एका निरपराध्यावर फुकटा- फाकट अन्वय होत आहे! पंतर त्याने कोतवालाकडे गसा निरोप सांगून याचा केले 'बहा मी आलो' नावाच्या चोराला अमुक एका वेळीच कंद करावे.

अशा प्रकारे खरा चोर तुरुंगात येऊन तुझा मुटून गेला अशा तऱ्हेने तो पळून गेलला माणसच खरा चोर आहे परंतु ही गोष्ट फक्त तुरुंगाधिकार्या शिवाय कोणालाही माहित नव्हती कारण त्याने जो चोरलेला आल होता तो अधिकार्या नवळ होता त्यामुळे अधिकार्याला त्याच्या विषयी तोंडातून व काढण्याची हिमत झाली नाही.

जिव लीला

तुझ्या मेहुण्यासारखा प्रतापी वीर विलोकात नाही आईकडून आपल्या ताईचे व मेहुण्याचे नाव गाव कळण्यावर शिवरामला परमानंद झाला तो म्हणाला- "आई, तरमग मी या दिवळीला आपल्या ताईला आणि मेहुण्यांना बोलावून पंजून येणार आहे सर्वांच्या घरी भाऊबिजेच्या दिवशी वहीण व मेहुण येणार आहेत ना? आपण आजपर्यंत आपल्या ताईला किंवा मेहुण्यांना बोलाविले नाही!"

'बाळ! तुझे बाबा मेळ्यापासून त्यांना बोलावून आणणार कोण नु अजून लहान आहस घाटन नागल आहे, आणि जगलत रावटी श्नागदे माहेत तुझे मेहुणे फार दूरवरवान आहेत ते आपल्या सारखा

गरिजाच्या घरी कसे काय येतील? ते आले तरी एकटे येणार नाहीत त्याचे नोकरचाकर पण बरोबर येतील! इतक्या लांकाच्या राहुण्याची व खाण्यापिण्याची व्यंनस्था आपण काही करायची? तू मोठा होऊन मिळून खागलास म्हणजे मोक्षबुन मेळून ये!" आईने मुलाची समजूत घालण्याचा प्रयत्न करून पाहिला.

शिवराम काहीच बोलला नाही दुसऱ्या दिवशी पहाट कोणी जाग होण्यापूर्वी उठला आणि आईला सांगितल्याशिवाय घरा- बाहेर पडला. श्रीशैल पर्वताची घाट चिकारीत कुण स्वामदाची फिकोर केल्या- शिवाय श्रीशैल क्षेत्री आला, देखे सर्व देवांचे दर्शन करून व तीर्थस्नान करून

त्याने आपल्या बहिणीची व मेहुण्यांची जवकरी केली त्यानं एकाला विचारलं-
 “काय हो! मल्लिकार्जुन कोठे राहतात?”
 त्या गृहस्थाने त्याला मल्लिकार्जुनाने देऊळ दाखविले. देवळात शिवरामला फक्त शिवलिंग विले

शिवराम दमून गेला होता तो पिढो-
 समोर वसून म्हणाला-“अहो तुम्हांला
 आणि ताईला घेऊन आपला मीं आलो
 आहे दिवाळी काळी आहे ना? सर्वांच्या
 घरी त्यांची ताई व मेहुणे येणार आहेत
 माझी आई पुढची आणि माझ्या ताईची
 काट पहाते आहे तुम्हांला आजपर्यंत आम्ही
 कधी बोलाविले नाही, म्हणून रागावलात

का? तुम्ही किती मोठे आणि श्रीमंत असला
 तरी आपले नावे कधी सुटले का? आम्ही
 परीव आहो, म्हणून तुम्ही आला नाहीत
 तर हे नाही भळा आग्रवणार! मी तुम्हाला
 दोघांना बरोबर घेऊन जाऊनच
 परतणार!”

शिवराम म्हणाला ते त्या दगडाच्या
 वेचाला कळले की नाही शिवरामला कळले
 नाही. तो आपली बहीण भ्रमरावंच्या
 देवळात गेला आणि तिला घरी येण्यासाठी
 रूप आळाविले. शेवटी तो अगदी वेडापिठा
 हाला आणि त्याचे डोंगराच्या कड्यावरून
 उडी मारून आत्महत्या करण्याचे ठरविले.
 एकदा परत गेला तर इतर सनपडघांसमोर
 त्याची मान झाली होईल तो अपमान
 त्याला असला वाटला आपल्या ताईसमोर
 आणि मेहुण्या समोर त्यानं आपला शंबट
 करून घेतला तर पाच त्या दोघांच्या
 शिरावर पडेल असे त्याला वाटले.

असा विचार करून शिवराम डोंगराच्या
 कड्यावर जाऊन उभा राहला. इतक्यात
 कोणी तरी पायीमागून येऊन त्याच्या
 पांढी लाघावर हात ठवले त्याच्या एका
 बाजूला एक पुढ्य व दुसऱ्या बाजूला एक
 स्त्री होती

कोण तुम्ही? माझ्या ताईला व
 मेहुण्यांना माझी फिरि नव्ही तर तुम्ही

की आलां मला मधे अडवायला ?
शिवरामने विचारले
"शिवराम! जरे मीक तुझी ताई
अमराबा आणि हे तुझे महुणे! तू पूर्वी कधी
आम्हांला पाहिले नाहीस. म्हणून ओठखळे
नाहीस कोणो तरी आम्हांला सांगितले की
सोमदेवांचा मुलगा इकडे आला आहे. म्हणून
हुडकत आम्ही आलो." ती स्त्री म्हणाली
शिवरामने आनंदाने दोघांना नमस्कार
केला. त्यांनी शिवरामची आणि राणपती व
कुमारस्वामीची ओठखळ कळवून दिली.
शिवरामने आपल्या आज्यांना दिवाळीला
त्याच्या घरी पायचे बोलावणे केले. त्यांनी
होकार दिला

सिंकडे शिवराम दिसला नाही तेव्हा
त्याच्या आईने पुष्कळ चवकली केली
तिला शांता बाली की मुक्ता आपल्या
ताईला आणि मेव्हण्यांना आणण्यासाठी
श्रीशैल क्षेत्री तर गेला नसले !

काही दिवस लोटले. दिवाळी आली
शिवराम घरी येऊन आईला म्हणाला—
"आई! मी ताईला मेव्हण्यांना आणि
आपल्या आज्यांना बरोबर बोलावून येऊन
आलो आहे आणि ते सर्व गावातल्या
देवळांवरून वाट पाहत आहेत शिवरामची
आई त्याच्या बरोबर घावस देवळात गेली
पार्वती-नरसिंहर आणि राणपती कुमार-
स्वामी सर्वांना तिने घरी घेण्याबद्दल फार
आग्रह केला. सर्व घरी आले तोपर्यंत
घराचे रूपच बदलले होते. लहानपणा
बराचसा जागी त्यांना एक सुंदर महाल
दिसला पाहण्यासह शिवराम व त्याच्या
आईने घरात प्रवेश केला. गावकरी तो
विश्व महाल पाहून आश्चर्यचकित झाले.
त्या महालाचे बाहेरचे मुख्य द्वार बंद होते
परंतु आत पुष्कळ लोक असल्याचा भास
होत होता.

दिवाळीच्या दिवशी शिवरामच्या घरी
पाहणे म्हणून आलेले शिवपार्वती व
त्यांनी मायलेकांना बरोबर घेऊन कैलास
लोकी गमन केल.

गयासुर नामक एक राक्षस त्रिलोक
जिंकून कैलास लोंकावर चालून आला.
तेव्हा शंकराने आपली जटा झाडली.
त्यातून एक भयंकर मुख धारण करून एक
महाकाय व्यक्ति जन्मली आणि त्या राक्ष-
साला गिळायला धावली गयासुर भीतीने
धरंभर कापू लागला आणि शंकराच्या पाया
पडून क्षमा मागू लागला शंकराने त्याला
अभयदान दिले. भयंकर मुख असलेला तो
महाकाय ओरवू लागला की "मला
खायला द्या!" शंकराने त्याला स्वतःचा
वेडू भक्षण करण्याचा आदेश दिला
शंकराच्या आज्ञेप्रमाणे त्याला स्वतःच्या
वेडाचे भक्षण करावे लागले त्याने
आपल्या वेडाचे भक्षण केले. आता
त्याचे मुख काय ते उरले. शंकराने
'किर्तीमुख' हे नाव देऊन बरदान दिले.
की तो सर्वदा देवांच्या डोक्यावर वास
करील व त्याची किर्ती वाढवील.

अद्या तत्तेने शंकराचाच एक अंध
'किर्तीमुख' स्वे मकरतोरणाच्या मध्यभागा
देवांच्या शीर्षस्थानी सुसीमित होऊ लागला.

प्राचीनकाळी बदरिकाश्रमगत दुर्वास ऋषि
तपस्वर्षी करीत होते एक दिवशी दुर्वासी
ते देवाची कर्चना करून आहुती देण्याच्या
काही गोष्टी हरिणाच्या वखड्यांना लाऊ
वाळीत होते त्यावेळी एक मधर्ब आकाश-

भार्गे आपल्या पत्नीसह जात होता त्याचे
नाव तंबुर होते त्याने त्या हरणांच्या वख-
ड्यांना पाहून चुटकी वाजविली त्या आवा-
जाने पावकून ती पिल्ले पळाली त्यावर
दुर्वासोचा अत्यंत संताप आला ते स्वभावतःच
अन्यत रागीत होते त्यांनी तंबुरला शाप
दिला की तू मानव जन्म धारण करशील

तुवर शाप ऐकून पावकून गला व बाली
उत्पन्न म्हणाला—"स्वामी मी हरिणांच्या
पिल्लांना पाहून त्यांच्यावर मुग्ध झालो व
हताहाने चुटकी वाजविली, ती मला वाप
वनली नुसचा शाप अशोच आहे. तो
बदलणे शक्य नाही त्यामुळे तुमच्या
ज्ञानानुसार मी भुव्याचा जन्म घेईन परंतु

माझी आपत्त्यास एक विनंती आहे. की मनुष्य जन्मात माझी शंकरावर अर्पित असावी" त्यावर दुर्वासाने त्वंरला त्याची इच्छापूर्ण होण्याकरीता त्याच्यावर अनुग्रह केला. दुर्वासान्या आपामुळे तुवरने कांचीपुर येथे वैभव कुटुंबात चिखतीड नामाने जन्म घेतला त्याची पत्नीमुळा मानव जन्मात तिखवेगनाची माझी त्यांना चिल्या नावाचा एक मुलगा झाला

चिखतीड हा खूप मोठा शंकरभक्त होता. तो नेहमी एकनाथची उर्चता करून शंकरभक्तांना त्यागणाऱ्या वस्तू पुरवीत होता

एक दिवस त्याच्या घरी एक शिवभक्त आला. त्याने चिखतीडला जाशिवीद दिला. चिखतीडने त्याची पुजा केली त्यावर त्या शिवभक्ताने म्हटले- 'बाळ शंकराज उसाच्या रसात शंकराचा अभिषेक करण्याचा भाषा रिवाज आहे तेव्हा पांचशेर उसाचा रस मला पाहिजे आहे

चिखतीडला अत्यंत आनंद झाला. तो त्याक्षणी पैसे घेऊन घराबाहेर पडला

पांचशेर रस काढायला शहर उमारी पाहिजे त्वरमुळे चिखतीडने शहर उस खरेदी केले त्याची एक मोठी बाधली परंतु ती एवढी जड मोठी त्याला काही उचलता आली नाही त्यावेळी शंकर भगवान स्वतः मनुष्यरूपात बाल व त्यांनी ती मोठी उचलली व ते अवलंब झाले-

ते पाहून चिखतीडला अत्यंत आश्चर्य वाटले त्याने आपल्या चरख्यात रस पिळून काढला व तो त्या अतिथीच्याजवळ नेऊन दिला शंकराचा अभिषेक झाला

कैलासावर शंकराचा देह घामाने घबथवलेला पाहून पार्वतीने त्याला त्याचे कारण विचारले शंकराने दिला चिखतीड विषयी सर्व हकीकत सांगितली व म्हटले- "माझा परमभक्त ही उसाची मोठी उजळू शकला नाही म्हणून मी त्याला थोडी मदत केली मग काय त्याला दरदरून घाम फुटला आणि ते पाहून मला मुळा घाम आला" त्यावर पार्वतीने त्या भक्ताला पहाण्याची इच्छा शंकरा जवळ व्यक्त केली.

उच्च न्यायालय

जम्पक देशावर लिळाघर नावाचा राजा राज्य करीत होता. त्याच्या बायकोचे नाव नंदिनी होते राजाचे राणीवर फार प्रेम होते ती तिच्याशी अशा तऱ्हेत वागत होता की, चुकूनही तिचे मन दुखावले जाणार नाही

राणीचा धाकटाभाऊ नागसेन बहिष्नी-बुड आश्रयास होता व तो राज्यकारभारात मन घालून तसे व्यवहार करीत होता आणि त्याला जर कोणी विरोध करू लागला तर त्यांना तो घमकी वेत घसे की हे सर्व मी राजाच्या सांगण्यानुसार करीत आहे

नागसेनाचा सत्याचार वाढू लागला राजघरबारी अधिकार्यांनी ह्या बाबत राजा कड तक्रार केली. परंतु राजा जसे समजून शपथ राहला की जर का आपला सेवक्याला सांगवले व त्याला शिक्षा दिली

तर राजाला त्याचे फार दुःख वाईल एकदा जयमल्ला नावाचा एक तरुण दोन घोड्यांना घेऊन राजधानीला विका-वयास आला बाजारात विकावयास ठब-लल्या घोड्यांकडे नागसेनचे लक्ष गेले. तो त्या तरुणाजवळ गला

जयमल्लने विचार केला की, तो कोणी धाकड असावा तो घोड्यांची किंमत सांग-णार तोच नागसेनने त्याला वटावून म्हटले- "ऐक, तुला किमतीच्या रूपात चांदीची पंचनीस नाभी सावयास हवी नाही दिलीस तर तुला एक घोडा सावा लागेल!"

जयमल्लला अतिशय अन्ववा वाटला तो म्हणाला-"खरे तर मोठे विकले मुझा नाहीत तर मी कुठवे पैसे देऊ!"

ते उत्तर ऐकताच नागसेनचे डोळे भडकले तो चिडून त्याला म्हणाला- "काय रे तू मला कोण समजलास?"

यशे म्मणत त्याने एक थप्पड लगानली ते पाहून जयमल्लचा राग उफाळून आला त्यान वलवार खचून बाहेर काढली थोडावेळ दोघांच्यात खूप चकमकी सुरू झाल्या त्यात नागसेन जखमी होऊन पळून गेला

तो खरळ राजापाशी घेऊन पोहोचला. त्यावेळी मंत्री मकरंद आणि राणी नदिनी दोघ तेथेच होते

नागसेनने राजाला तक्रारीच्या सुरात सांगितले- 'महाराज, थोड्याची विधी करणारा एक खंडूत ह्या अहिराने आला आहे तो खूप दुष्ट आहे. त्याने मला मारून जखमी केले आता तो खाजारात आहे कुम्भी झाडणी त्याला लाबडेतोव बांधून

पाळून घ्यावा व त्याला कठोर शिक्षा करा राज्याने त्यावर शिपायांना बोलावणे पाठवले तेवढ्यात मंत्री राजाला म्हणाला- 'प्रभू! कठोर शिक्षा नंतर चावी प्रथम त्यापुढी तेथील त्या व्यापाऱ्या घरोवर इतर साक्षीदारांना बोलावणे तेव्हाच तर त्यास अन्नाय सत्ता तसेच होऊ शकेल.

त्यात नदिनीने असे पटत म्हटले- "राजबधूवर हात बालकणे छापेक्षा दुसरा कोणता थोडा गुन्हा होऊ शकतो. ताबड-तोव त्याला पकडून फांशावर चढवा अशी आज्ञा फर्मावून राणी तेथून निघून गेली.

शिपायांनी नगरात जाऊन जयमल्लला पकडून राजापाशी आणले जयमल्लने राजाला हात ओडीत नम्रतेन विवेदन केले.

की आपल्याला कोणत्या कारणाकरिता नागसेनवर हुल्ला करावा लागला व त्याला जखमी केले राजाला त्याचे म्हणणे योग्य वाटले. परंतु राणी निराश होईल असा विचार मनात येताच त्याने त्याला फांशीची शिक्षा फर्मावली शिपायी जयमल्लला पकडून घुस्पास घेऊन गेले. फांशीची शिक्षा दुसऱ्या दिवशी देण्यात येणार होती

राजाचे मन त्याला झाक लागले तो व्याकुळ होऊ लागला त्याने एका निर्दोष माणसांना आपणवून शिक्षा केली त्याच्यावर अन्याय केला त्यामुळे. विचारांनी काही केले बरी राखबर स्थाबा बोट्या लागला नाही

रानान मध्याला बोलावून विचारले- "मंत्री महाशय, असा काही उपाय आहे का की त्यामुळे जयमल्लची शिक्षा रद्द केली जाईल व राणीला पुढा रांग येणार नाही ?"

मंत्र्याने थोडा विचार केला नंतर म्हणाला- "प्रभू! झाकणारा एक उपाय आहे जर का जयमल्लने, राणी व नाग सेनची क्षमा मागूनकी तर त्याला आपण प्राण दान देऊ शकतो नंतर त्याला थोडा तुल्यवास-आंगण्याची शिक्षा देता येईल

हि योजना आंखून राणी व राजा तुल्य-वाच्या जखल आले मंत्र्याने जयमल्लला सत्ता देत म्हटले- "जयमल्ल जे बडसे ते घडले परंतु तुला जर मरणापासून मुक्त

व्हावयाचे असल तर तू राणी नहिनी व नागसेन ह्यांच्यापाशी प्राणाची भिक्षा माग व आपण केलेल्या चुकीची क्षमा माग."

जयमल्ल स्मित करून म्हणाला-"मी थोड्या वेळानच राजान दिलेल्या मुना-वणीबद्दल उच्च न्यायालयात तक्रार मुना-वणी करणार आहे. मला क्षमा करा. खरे तर मला कोणापाशी सुद्धा क्षमा मागण्याची आवश्यकता नाही.

हे उत्तर ऐकताच राजा भयंकर संतापला व म्हणाला-"अरे भुर्खा ह्या राज्यात राजाच्या न्यायालयातून उच्च न्यायालय कोणते आहे काय? मी तुला भृत्युदंड दिला आहे तरी सुद्धा तुझ्यावर क्या वेळून तुला शाणसकटातून सोडविण्याच्या इच्छेत आलो तर माझ्या समोर ऐट मारतो आहेस का? तू एक नगरचा गर्विष्ठ आहेस अस दिसते?

जयमल्ल राजाचे बोलणे ऐकून जराही विचलित झाला नाही तो गंभीर होत म्हणाला-"असे नास्तिक को राजा म्हणजे

पुढील्लोकातील देवांचा प्रतिनिधी असतो प्राणपेक्षा ह्यांचा मात सन्मान करून तो उचित न्यायदंड करतो आणि त्यानं केलेल्या न्यायदंडाला पुनर्विचार करून उचित न्याय देण्याकरीता त्याची प्रार्थना कोणी मानव परमेश्वराजकडून शेंवटी करू शकतो आल्या दिलेल्या शिक्षकरीता मी उच्च न्यायालयात त्याची तक्रार घेऊन जाणार आहे. आपण निश्चित होऊन मला फासावर चढवा."

जयमल्लचे बोलणे ऐकून राजाचे डोळे उघडले त्याने स्वतःच विचार मनाशी करवून घेतलं की, राज्यकारभार कसा पवित्र व्हावयास पाहिजे

राजा निलाधरदे त्याचद्वारी त्याची तुरुंगातून मुक्तता केली आणि त्या दिवसा पासून तो जनतेला पांथ तो न्याय देऊ लागला थोड्याच दिवसांत सर्व प्रजतेला लोक राजाचा धर्मात्या म्हणुन लागले व तो सर्वांचा आवडता झाला. व चांगल्या तऱ्हेन राज्यकारभार करत आनंदान राहिला.

उपकार

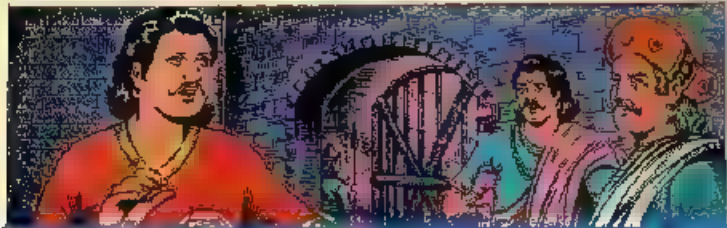
वरप्रसाद नावाचा एक व्यापारी नागपट्टण गावे नावाजलेला होता. एके दिवशी त्याला त्याचा बालपणचा मित्र शंभनाथ शेनव्याच्या उद्देशाने त्याच्याकडे आला व म्हणाला-"बिना, मी माझा आयुष्यात अनेक टक्केटोणवे खाल्ले आहेत परंतु आता ह्या भित्ति मी माझ्या नायकोमुलगा व आईवडिलांना सामाळण्याच्या परिस्थितीत नाही मी आपली लहानपणची मैत्री आठवून तुझ्यापाशी आलो आहे तू मला मदत कर"

वरप्रसाद व शंभनाथ लहानपणी एकाच गावात गजारी खनारी रत्नात होते शंभनाथ आयाचक्षमी बोलणारा व संकोच-शील होता परंतु वरप्रसाद धांदल व खट्याळ होता तो जो काय चक करेल तो बुतभावर काय असे परंतु शंभनाथ त्याच्या अगदी उलट कितीही चुका होवोत तो मुपबुर मार शिष्या सहन करीत असे

परंतु काही दिवसांनी वरप्रसादने शंभ-नाथचा चांगला स्वभाव बोलखला व ते दोघ अत्यंत गाढ मित्र झाले ह्यानंतर काही वर्षांनी वरप्रसाद व्यापार करण्याकरीता शहरास गेला व त्याची परिस्थिती चांगली सुधारली शंभनाथ गावातच राहला

शंभनाथने सांगितलेल एकून वरप्रसादला अत्यंत वाईट वाटल तो म्हणाला-"तुझ्या सारख्या मित्राला मी मदत करलो नाही तर माझ्या सारख्याची संपत्ती काय कामची नू गावातील आपली शतोभातो सब विकून टाक आणि इथ यत्न रहा तुझ्या पैसांतील एक हिस्सा घेऊन मी तुला माझ्या घरात भागीदार करतो

वरप्रसादने सांगितलेल शंभनाथने मान्य केलं. वरप्रसादने शंभनाथ करीता एक चांगल्यापैकी घर शोधले व तो त्याच्या घरी जाऊन जानीने काय हवे तकी पाह

लागला. सोबत बरमहा हजेर कय एगाराच्या बोलीन त्याला देऊ लागला शोषनाथची स्थिती आता चांगली सुधारली त्याच्या घरातील सर्व भाणसे बरप्रसादचा आदर करून देवता समान मानू लागल.

एक दिवस बरप्रसादने शोषनाथला म्हणल- "मित्रा, तू माझ्या व्यापार धंद्यात काही चुका होत असल्या तर मला निसकोच सांगत बल.

परंतु शोषनाथ आपली योग्यता जागून त्याच्या बरोबर वित्तपूर्वक वागू लागला त्याने केलेल्या कामाविषयी त्याची स्तुती करीत राहला एकदा मुढा त्याने चुक दाखवून दिली नाही

खरी गोष्ट तर अशी होती की शोषनाथला व्यवहार ज्ञान व संज्ञाविषयी जास्त अनुभव होता. तो तर अशा गोष्टी करीता हक्का शिखर होता की त्याच्याकडे जो कोणी सल्ला घेण्यास येई त्याला नेहमी चांगला फायदा होत असे त्यामुळे त्याचे नाव शहरात हळूहळू प्रसिद्ध झाले तो गोष्ट बरप्रसादच्या कानावर आली की शहरातील अनेक लोकाने शोषनाथला सल्ला घेऊन आपल्या घड्यात सुधारणा केली तो वाढवला.

बरप्रसादला ह्या सर्व गोष्टींचे आश्चर्य वाटले एक दिवस त्याने शोषनाथला विचारले- "मित्रा मी कधीच विचार केला नाही की, तुझ्यात अशा सद्देची प्रतिभा आहे तू माझ्या काही चुका लक्षात घेऊन मला सल्ला का देत नाहीस

तुझ्यात काही कमी असेल तरच ना सांगू?" शोषनाथने उत्तर देत म्हणल-

ते उत्तर एकदम अभिमानाने त्याची छाती भडकून आली.

त्याच सुमारास बरप्रसादच्या एका मुलाने गरीब घराण्यातील एका मुली बरोबर लग्न करण्याचा आपला विचार बदलिला सांगितला पण बरप्रसादला त्या मुलीला आपली मुल कळत घणे योग्य वाटले नाही त्यामुळे मुलाने लग्न करून

दिले नाहीत तर मी घर सोडून निघून जाईन अशी धमकी बदलिली घातली

तेव्हा बरप्रसाद शोषनाथला म्हणाले "बर माझा मुलगा घर सोडून जाऊ लागला तर त्याला मी अहवणार नाही गरीबीचा अनुभव त्याला चाखू दे." ते एकूण शोषनाथ डाक न हलविता गप्प राहला त्याच सुमारास आपली एक व्यापारी धनगुप्त त्याच्या पुढे कठीण समस्या समी राहली तो त्याने गरीब मुलीला मुल कळत घरी आणले. बरप्रसाद त्या गोष्टीचा साहानिहा लावण्याच्या उद्देशाने धनगुप्तच्या घरी गेला.

धनगुप्तने बरप्रसादला समजावत म्हणल "आज जर का एका कोणाचे मन मोंडल तर ते जोडण कठीण असते तुम्ही जर ह्या विवाहाला समती दिलीत तर तुमचा मूलगा व मुल तुम्हाला निवत असे पर्वत तुमचे कधी राहतील व तुमची सेवा करतील आणि जर तुमचा मूलगा शरातून निघून गला तर तुमची पत्नी दुःखी होईल. घरात सुख शांती राहणार नाही जिवनल सुख शांती नसेल तर तो पैसा काय कामाचा!"

हा सल्ला ऐकून बरप्रसाद अत्यंत प्रसन्न झाला व त्याला म्हणाला- तू मुढा अतिशय सुज आहंम धमा सुंदर विचार

माझ्या डोक्यात आलाच नव्हता. सर्वांना उत्तम सल्ला देण्यात यशस्वी झालेल्या शोषनाथला मुढा ही गोष्ट समजली नाही धनगुप्तने आपल्याचकित होत विचारल-

'हे तुम्हो काय म्हणता आहात? हा विचार माझ्या डोक्यात आला नाही तुमचा मित्र शोषनाथनेच मला हा सल्ला दिला!'

हे उत्तर ऐकताच बरप्रसाद गडबडला तानडतोव घेऊन बाहेर पडून घरी घरत आला त्याने शोषनाथ सोबत ह्या बाबतीत काही विचारणा करण्याचे ठरविले परंतु दुसऱ्या क्षणाक त्याच्या डोक्यात एक विचार बसकला की जेव्हा शोषनाथची परिस्थिती चांगली नव्हती तेव्हाच तो त्याच्यापाशी

आला म्हणून ठेव करीत असावा शेषनाथ सर्वांना सल्ला देतो. परंतु आपल्याला नाही त्याने त्याला अगदी खजिले खात्या सारखे वाटले. तो सनातन बुद्धी खाळा त्याने विचार केला की आपल्या कडून मदत मिळवून मुद्दा त्याने आपल्याला मदत केली नाही. त्यामुळे आता उभ्या आयुष्यात कोणाला मदत करावयाची नाही.

दुसऱ्या दिवशी सदानंद वरप्रसादांना भेटावयास आला. सदानंद वरप्रसादाचा कुलगुरु होता. दरवर्षी तो त्याच्या घरी येऊन शुशाली विचारे त्यांनी झालेल्या गोष्टी कथन करून आपले दुःख प्रकट केले.

त्यावर त्यांनी समजावले—“अरे बा !” तुम्हाला गृहस्थ आहेस. त्याच एका कारणा-करीता मी येथे आलो आहे. शेषनाथने आपणहून मला बोलावणे पाठवले की, ह्या क्षणी तुमची मला अत्यंत गरज आहे.

वरप्रसादनां अत्यंत आश्चर्य वाटले त्यांनी विचारले—“तो जी स्वतः सहाय्यता करू शकत असतांना त्यांनी अशा कामा

करीता आपल्याला काय म्हणून बोलावणे पाठवले. त्यापाठीमागे काय उद्देश असावा ?”

सदानंद संदस्मित करीत म्हणाले—“तुम्हाला तर आवश्यकता उत्पत्ति केली आहेस परंतु शेषनाथची स्थिती वाईट होती अशा परिस्थितीत तू त्याला मदत केलीस व त्याची स्थिती सुधारली त्याकारणाने तो तुला सल्ला देण्यास संकोच करीत आहे. मदत करण्याकरीता ज्याला संकोच होत नाही. तो सल्ला देतो आणि तो कमतरता भरून काढण्यासाठी नाही.

वरप्रसाद ते ऐकून चकित आला. शेवटी त्याला त्याच्या गुरुच्या मोष्टीमधील मर्म समजून आले तो त्याच्या शोध पडला.

वरप्रसादला सनातन खात्री झाली की, त्याने शेषनाथ घरीवर एका देशकन्यासारखा व्यवहार केला. परंतु मित्र म्हणून नाही. म्हणून शेषनाथने मुद्दा खाज्याबरोबरतसाच व्यवहार केला. तेव्हापासून त्यांनी आपल्याला सुधारले व शेषनाथपासून सत्कथाचा लाभ घेऊ लागला. मुखाने राहिला.

फायदा

श्रीमराज अत्यंत खर्चीक होता. एके दिवशी त्याच्या सत्ताव अचारक विचार आला. आपण फायदा मिळवला. त्याकरीता त्याने जसका बगदी जवळचा मित्र रंगनाथ याच्याजवळ त्यासंबंधी सल्ला विचारला. रंगनाथने एक भाषीची हुंडी त्याला देऊन त्या-पासून फायदा मिळविण्याची गोष्ट त्याला सांगितली.

श्रीमराजने त्या मागेच्या हुंडीत चारपांच विन्न थोडे थोडे पैसे पातले मंतर एका आठवड्याने काही कामाकरीता म्हणून ती हुंडी फोडून त्याने पैसे काढले व खर्च करत टाकले. ती बातमी ऐकतच रंगनाथने श्रीमराजला एक नोंदडी हुंडी दिली व त्याला कुतूहल प्रारब्ध त्याची चावी वरासभोरोल झाडीत कैदून दिली.

एका आठवड्याने रंगनाथ श्रीमराजला भेटण्याच्या धडधडे त्याच्या घरी गेला पणाने तो काढ श्रीमराज झाडीत काहीतरी शोधत होता. कारण विचारले तर त्याने सांगितले की आपल्याला पैशांची नड पडली त्यामुळे दोन दिवस झाले मी कितल्या शोधत आहे.

त्यावर रंगनाथ हसून म्हणाला—“ह्या दोन दिवसात तुम्ही ती वरुची पुरी होईल. तुम्हात सर्वात जास्त कमतरता ह्याच गोष्टीची आहे की, तुम्हा सगीर एखादी छोटी बोळीची जरी जरूरी पडली तरी तू जमा केलेला पैसा खर्च करून टाकतास ह्या साडीत ती बिल्ली केव्हाही सपडणार नाही खर्च धम करू नकोस.

श्रीमराजने स्विच्छेदी पुढक मान हलविली आणि म्हटले “कशा तऱ्हेने शेवटी तू मला फायदेप्रव बनविलेस.”

फसवणुक

एका गावान एक शेतकरी रहात होता. त्याला एकुलता एक मुलगा होता. तो जाल्याच बुडीमान नव्हता. परंतु त्याची बायको मात्र हुषार होती.

एक दिवस शेतकऱ्याचा मुलगा जोसरीवर बसून आपल्या फावड्याकरीता लाकडाची मुठ तयार करीत होता. तेव्हा तीन भायभे त्याच्या भगत खुपली व त्याला म्हणू लागली—“हे बघ बाबा, तुला बोलवून आपणसाठी आमच्या समुद्र राजाने आमहाला पाठविले आहे जल.

समुद्रराजा तर देवांचा अंश आहे मग हे तिघे शेतके काळे बुट्टे व कुरूप बुटके कसे! खरे तर ते तिघे राक्षसांच्या राजाचे इत होते. परंतु त्या शेतकऱ्याच्या मुलाच्या ओक्यात ते काही गिरले नाही.

“तुमच्या राजाचे माझ्याजवळ काय काम?” शेतकऱ्याच्या मुलाने विचारले.

“असे ऐकले की, ह्या देशात तुझ्यासारखा बुडीमान व हुषार दुसरा कोणी नाही. राजाला तुझ्याकडून एक काम करून धावयाचे ते तुझ्याशिवाय दुसऱ्या कोणालाच करता येणार नाही.

हुषार म्हणाले तर माझ्याहून मुळा मासे वडिल कोकणमधे जास्तच बुडीमान हुषार आहेत. तुम्हाला पाहिजे तर त्यांना बरोबर घेऊन जा. ते आत्ताच येतावर गेले आहेत. मध्याकाळ पर्यंत परत येतील.” शेतकऱ्याचा मुलगा म्हणाला.

“तर मग, तुम्ही बघेहेरी या. अम्ही तुम्हाला न्यायला परत काही येणार नाही. आमची होडी त्या किनाऱ्यावर आहे उद्या सकाळी तुम्ही दोघे तेथे या आमची होडी तुम्हाला आमच्या देखात घेऊन जाईल.” असे म्हणत ते तिघे निवून गेले.

त्या रात्री मुलांनी वडीलांना सांगितले—

“बाबा, समुद्रराजाने आपल्या दूर्ताना आपल्याला घेऊन जाण्याकरीता वाडले होते. ते काही खास काम आपल्याकरवी करवून घेणार आहेत. जर कां आपण त्याचे काम पूर्ण करून दिले तर ते आपल्याला उत्तमात उत्तम बक्षीस देतील.”

शेतकऱ्याने विचारले—“काय रे ते आपल्या राजाची काही खास खून घेऊन आले होते कां?”

“नाही, ते परत मुळा येणार नाहीत. आपण जर उद्या सकाळी किनाऱ्यावर गेलो तर त्यांची होडी आपल्याला घेऊन जाईल.” शेतकऱ्याचा मुलगा म्हणाला.

“मी किनाऱ्यापर्यंत पोयी चालत जावू शकणार नाही तो दूर आहे. जर कां मू किनाऱ्याचे अंतर कमी करू शकलस तर सांग. मी तुझ्या बरोबर यायला तयार आहे.” असे म्हणून शेतकरी शोपी गेला.

मुलाने समुद्रराजाचे बोलणे आपल्या पत्नीस सांगितले—“बाबा म्हणतात की किनाऱ्याची वाट जर कमी केलीस तर ते यशळा तयार आहेत नाहीतर नाही. हे कसे काय शक्य आहे?”

त्याची बायको म्हणाली—“किनाऱ्यापर्यंत पोहोचण्याची वाट कमी करण्याचा एकच

एक उपाय आहे. रस्त्याने जाताना तुम्ही वडीलांना एक एक गोष्ट ऐकत चला.

शेतकऱ्याचा मुलगा बायकोच्या हुषारीवर अवलंबून खुष झाला. तो शेतकऱ्यात उठून बसला व वडीलांना हलवून जाणे करीत म्हणाला—“बाबा, चला उद्या, तुम्ही म्हणाला होतात वां की किनाऱ्या पर्यंतची वाट कमी केलीस तर मी तयार आहे.

ह्यानंतर ते दोघे किनाऱ्यावर जाण्याकरीता रस्त्याला लागले. रस्त्याने मुलगा वडीलांना गोष्टी ऐकवू लागला. त्यांचा वेळ गेला शेंबटी दोघे किनाऱ्यावर येऊन पोहोचले. किनाऱ्यावर एक भोडकी तोडकी बोट व तिन काळी माणसे उभी होती.

“अरे बाळा हि कसली ओढडघोड बोट हि तर विचित्र वाटते आहे.” तो म्हणाला, तो काळो माणसं म्हणाली—“आमच्या राजाच्या सनं बोटी मधे हिच सर्वात जास्त वेगाने चालते. त्यामुळे त्यांनी हि आपल्या साठी पाठविली आहे.

त्यानंतर ते दोघे बापलेक बोटीत चढून बसले. ‘ब बोट किनाऱ्यापासून दूर निघाली. थोड्या वेळास ती बोट एका अनोळख्या जागी येऊन लागली. तेथे झाडेझुडपे काय पण एक बाळकी काटकी मुढा दृष्टीस पडत मन्हुती. ती जागा एका राक्षसाच्या टोळीची होती. ते त्या दोघांनी ओळखले. परंतु त्यांचा धाईलाज झाला ते साचार बनले.

त्या दोघांना नावेतून खाली उतरवले व आपल्या राजापाशी आणले. त्यांचा राक्षस राजा तर त्यांच्या पैस्यां जास्तच काळा विद्वुप होता.

“आम्हांला इथे की बोलावण्यात आले आहे?” शेतकऱ्याने राक्षसाला विचारले.

“तसे काही विशेष सास कांय नाही पण आमच्यापाशी प्रचंड विशाळ बसा हुंडा आहे. त्या हुंड्या खाली आमची माणसे आण पेटवू शकत नाहीत. तुम्ही आण लावू शकतात तर फारच उत्तम नाहीतर तुम्हांला जिवातिथी येथून जाणं अशक्य.” राक्षस राजा दरडावित म्हणाला.

“सग प्रथम आम्हांला तो हुंडा दाखवा.” शेतकरी म्हणाला.

नंतर राक्षस त्यांना एका अति प्रचंड खोलीत घेऊन गेला तेथे खोलीच्या मध्यावर सगळ्या आठ हात उंच एक तांब्याचा हुंडा होता. शेतकऱ्याने राक्षसाला खोलीच्या बाहेर पाठवून दिले व खोलीला आतून कोमंटी लावली नंतर दोघांनी कोटोबाजूला फिरून त्या हुंड्याचे निरीक्षण केले.

शेतकरी आपल्या मुलाला म्हणाला— “अरे बाळा, तुला ह्या हुंड्या विसयी काही माहीती आहे का? हे एक अक्षय पात्र आहे. आपल्या राज्यातील राजाचे पणजोबा ह्या आंध्यात अन्न शिजवून बरोरोज सर्व

भिकाऱ्यांना वाटत होते. ते ह्या राक्षसांनी उचलून आणून इथे ठेवलेले आहे.

“पण बाबा, आता ह्या राक्षसांच्या लाकडीतून आपण कसे निसटायचे?” मुलाने चाबुरत विचारले.

“जे एक उपाय येतो.” असे म्हणत शेतकऱ्याने साराची कडी उपडली व राक्षसांना बोलावले. ‘राक्षसांनी विचारले— “कायरे तुम्ही आण लावलीत कां?”

“आम लावू. ही टिक्की मारल्या बरोबर आग पेटते की काय? जांभूळ, आंबा, शिब, वड पिपळ बेल सायदान देवदार बेळ इत्यादी सर्व झाडांची लाकडे कापून व एकमेकांवर धासायला गार-गोटीवा दगड घेऊन या. तसेच एक लाख-झांडी लांब सळई ते सर्व आणताच क्षयात आण लावून देईन.” शेतकरी म्हणाला.

राक्षसांनी शेतकऱ्याने सांगितलेल्या गोष्टी आपल्या राजाला सांगितल्या ते ऐकताच त्याला अत्यंत संताप आला म्हणाला—“तुम्हांला वेडबीड तर लागले नाही ना? आमच्या इथे राहत असवणे मुश्किल भग झाडे कोटून मिळणार?”

तुमच्या देसात नाही तर आमच्या राज्यात जिकडे पहाल तिकडे लाकडेच लाकडे पहावयास मिळतात माझ्या सुनेला सांगून तिच्याकडून तुम्ही मागून आणू

शकता. नां तुमच्या सेवकांसोबत तुम्ही तुमच्या मुलाला सुद्धा पाठवा म्हणजे माझ्या सुनेचा विश्वास बसेल नाहीतर तीला विश्वास घाटणार नाही.” शेतकऱ्याने राजाला सांगितले.

“माझ्या सेवकांनी लाकडे आणून देई पर्यंत तुम्ही दोघे येथेच ह्या खोलीत बसा!” असे म्हणून राजाने त्या दोघां पितापुत्रांना त्या हुंड्याच्या खोलीत कोठून ठेवले व आपल्या मुला सोबत नोकरींना त्याच्या गावी नावेतून पाठविले.

राक्षस राजाचा मुलगा शेतकऱ्याच्या घरी गेला व त्याच्या सुनेला म्हणाला— “मी राक्षस राजाचा मुलगा आहे. तुम्हा

सासरे व मुसा पती आमच्या राज्यात आहेत. तुझ्याकडून त्यांनी बेल, आंबा, किच, बड, पिपळ सांगवान देवदार जांभूळ वेळू त्यांची खाकडे कापूस व गारगोळी लोखंडाची सलई आणण्याकरीता पाठविले आहे. त्या सर्व वस्तू लवकर वे आमहाला वाहने जायचे आहे.

शेतकऱ्याच्या सुनेला त्या सांगण्यावरून समजले की आपले सासरे व पती संकटात सापडले आहेत. त्यांची फसवणूक केली गेली आहे. तिने राक्षस राज्याच्या मुलाना म्हटले- "तुम्हाला जी जी लाकडे हवी आहेत ती सर्व त्या अंधाच्या कोठडीत आहेत तुम्ही धात आ व घ्या.

राक्षसाचा मुलगा व सेवक त्या अंधाच्या कोठडीत फिरले ते पाहून तिचे धाईबाईने पाठीमागून जाऊन दारबंदकलकळप मातले.

तंतर ती बाहेर आली व नाथावघाता म्हणाली- "तुमच्या राजाचा मुलगा बंधार कोठडीत बंद झाला आहे कितीही शोधले परंतु त्याची चाबी सापडत नाही. तुमच्या

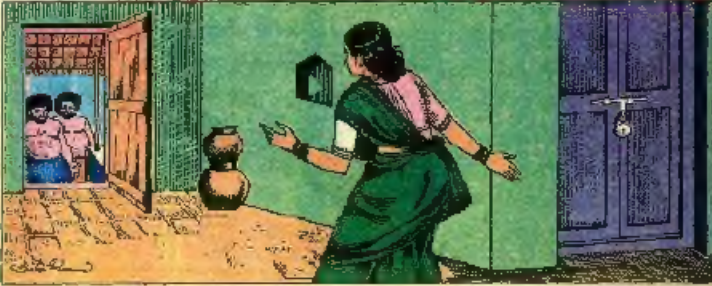
राजाला सांगा की, आमच्या कुटुंबातील त्या दोघांनाच चाबी माहीत आहे.

राक्षस नावाडी आपल्या नावेत बसून परत आपल्या राज्यात परत आला व राजा-पाशी जात त्यांनी शेतकऱ्याच्या मुनेने सांगितलेली गोष्ट ऐकविली.

राक्षस राजा संतापाने ढालबुद झाला कीत वाबवित राहला राजाने आपल्या मुलाला परत बोलावण्याच्या इच्छेने संतकरी व त्याच्या मुलाला ताबडतोब पाठवू लागला परंतु शेतकरी म्हणाला- "आम्ही आमचे काम पूर्ण करूनच मोठे बक्रीस नेऊन येवून आवू तथा आमहाला जाण्याची काही एक चाई नाही."

राक्षसाच्या राजाने सोन्याचा एक मोठा बेल्ला त्यांना बक्रीस म्हणून दिला व त्या दोघांना नावेत बसवून त्याच्या राज्यात पाठवून दिले व मुलाला परत आणले.

त्या दिवसापासून शेतकरी त्याचा मुलगा व मुन आपले आयुष्य आमंदाने ढालवू लागले.

पक्षी आणि प्राणी:

दक्षिण अमेरिकेत एक विदोष प्रकारची डोळ्यांवाळून झालर असलेली अशी अस्वले पक्षाव्यास मिळतात त्यांच्या डोळ्या मोवताली असलेल्या रिग मुळे त्यांना बघण्याची अस्वले म्हणतात.

विचित्र चष्मे

घोका

तमुनी नेर मागले संवेधली जाणादी ओढुलियेन बाबय जेली हि जखत घोकादायक अशी माझाडी सक्थेली जाते. तिच्या शरिरात जवळजवळ चार कोटी असे घागे जटकवेने ह्मणतात ह्या घाग्यांमुळे माणूस मोन-हिन धिनिडाय भजो.

बकोलीच्या शरिरात जवळजवळ २,००० मांसल पेची आहेत. परंतु मनुष्याच्या शरीरत केवळ ७००, मांसल पेची असतात.

